

Vojmir Vinja

Zagreb

STRUKTURA I ETIMOLOGIJA JADRANSKIH NAZIVA ZA RIBLJE PAROVE *trilja ~ barbun* I *skuša ~ lokarda*

0. Jedna od temeljnih razlika koja suvremeno etimološko istraživanje dijeli od tradicionalne etimologije naših učitelja jest njezino operiranje većim cjelinama, čitavim semantičkim klasama, a ne pojedinačnim riječima. »Že zdavnaj je minil čas, ko so etimologizirali izolirane besede«, odlučno kaže Fr. Bezljaj u svojoj recenziji Skokova ERHSJ (*Radovi ANUBiH*, knj. 60. Sarajevo 1977, str. 46). I sam termin *riječ* pokazao se teško odredivim i nepodesnim za lingvističku analizu, a detronizacija riječi kao osnovne jezične jedinice nužno povlači za sobom i napuštanje abecednog reda u opisima jer ga više ništa ne može opravdati budući da on predstavlja suštu protivnost ili čak i negaciju stvarne jezične organizacije. Ako se etimologija više ne zadovoljava time da bude isključivo tumačenje postanja izoliranih i iz jezične mase arbitrarno istrgnutih elemenata, već preda se postavlja mnogo ambiciozniji zadatak da bude povijest jezičnih sastavnica i da putem njih prikaže ulogu čovjeka i jezika u društvu, tada je i ona morala izmijeniti svoje metode. Kako je to sažeto istakao Ž. Muljačić (*Zeitschrift für Balkanologie* 5, 1967, 55—57), od »atomiziranja« prešlo se na sintopiju, a tada na princip sinkronije, »jedno od najvećih dostignuća strukturalističke revolucije«. Etimologija više nije puko povezivanje fonetskih formi, tj. označitelja sa što starijim fonetskim formama, nije više nizanjanje filijacija (<ili>) i konstruiranje nepotvrđenih oblika (*), već je, naprotiv, uporno i nesputano istraživanje što je moguće širih presjeka i sustava na kojima dolazi do neprestanih interferencija, diferenciranja, prilagođavanja i nastajanja novih oblika. Samo u takvu kontekstu lingvist smije metaforički reći da se na njima može slijediti »život« jezika.

Naravno, ne podaju se svi dijelovi jezika jednako lagano takvu ispitivanju i praćenju kretanja cjelokupnosti sustava, niti se povijest riječi i njezino prelaženje iz jednog sustava u drugi može svugdje jednako uspješno sli-

jediti. Bit će to kudikamo lakše izvedivo u donekle zatvorenim klasama kao što će i interferencije biti očitije u jezicima koji su se u povijesno vrijeme naslojili na druge jezike.

0.1. Predmet naših istraživanja predstavljaju nazivi za pripadnike jedne takve zatvorene klase, tj. imena morskih stanovnika. I tu će se do saznanja o njihovu postanju i do opisa njihove povijesti moći doći samo ako (1) te elemente postavimo u sustav, u što gušću mrežu formalnih i semantičkih odnosa, (2) ako uočimo njihovo recipročno djelovanje, tj. pritisak što ga, uvijek unutar sustava, izraz vrši na sadržaj i sadržaj na izraz, i (3) ako budemo što je moguće potpunije upućeni u samu supstancu tog sadržaja, tj. u izvanjezičnu stvarnost koju ti jezični elementi kroz jezičnu formu označavaju, a to su u našem slučaju pripadnici morske faune.

U našem ispitivanju nazivlja morske faune neprestano vodimo računa o tim zahtjevima suvremene jezične znanosti. Današnji nazivi za ribe i ostale morske životinje ispituju se u iscrpnom kontekstu čitavog geografskog kontinuiteta naše obale koji se postavlja u geografski i historijski kontinuitet Sredozemlja, dok se uzrok ili neposredni poticaj u nastajanju naziva, tzv. denominacioni impuls, traži u samom referentu, tj. u »označenoj stvari« — ribi, raku, mekušcu itd. Budući da su suočeni s istom stvarnošću, pripadnici različitih etničkih skupina organiziraju supstancu sadržaja na sličan ili čak na jednak način. Da bismo razjasnili to jedinstvo konceptualizacije, da bismo protumačili zašto se *kanjac* zove kanjcem, bit će nam mnogo korisnije da znamo da se ta riba naziva u grčkom *khánnos*, u latinskom *hiatula*, a u engleskom *gaper*, to jest da se sve tri *forme sadržaja* temelje na vrijednosti »zijeovati«, nego da se, oslanjajući se isključivo na *formu izraza* i vjerujući samo u nju, na sve moguće načine domišljamo kako je od ž. r. (*peše*)*kanja* nastao m. r. *kanjac*. Osobine ribe, njezine razlučne oznake, karakteristike boje, narcta, staništa i ponašanja koje za lingvista znače semove, tj. semantičke sastavnice ili komponente značenja, a koje ribari ili ljudi s obale uočavaju i iskorištavaju da bi na temelju njih stvorili potrebne označitelje, presudne su kod razjašnjavanja etimologije ihtionima. No, uza svu pomoć koju nam oni mogu pružiti, moramo postupati s najvećim oprezom jer ribari, ili barem većina njih, uvijek imaju spreman odgovor na gotovo svako vaše pitanje u vezi s nazivom ribe. Taj njihov odgovor predstavlja u neku ruku ono što bismo mogli nazvati *statičkom etimologijom*, ali nju se tek u određenoj situaciji, prostoru i vremenu može smatrati pertinentnom jer izražava jednu tendenciju koja je prisutna u svakom jezičnom sistemu i samo je tada opravdan njen naziv *pučka etimologija*.

Međutim, najznačajniju pomoć mogu nam pružiti specijalisti-ihtiolozi. Oni morski svijet opisuju potpuno slobodni od lingvističkih predrasuda i nemajući nikakve lingvističke formacije, ali nošeni istom brigom za strogošću i preciznošću u opisu »stvari« koja nas, lingviste, ispunja kad nastojimo opisati »imena« tih istih »stvari«. Oni zapažaju i ističu, ali, naravno, s neusporjedivo više objektivnosti i neutralnosti istu onu stvarnost kojoj više ili manje afektivni ljudi s obale moraju dati ime. Ako je koji naziv nastao na temelju sema koji se

odnosi na morfologiju, boju, nacrt šara, ponašanje ili stanište morske životinje, taj ćemo sem prihvatiti i interpretirati kao leksikogeni impuls ako i samo ako na njega eksplicitno ukazuju zoolozi. Ako neki sem ili motivacioni impuls ne možemo potvrditi navodom iz zoološkog opisa, radije ga nećemo uzeti u razmatranje, osim ako nije riječ o nekoj ne-biološkoj posebitosti lokalnog ili folklornog značenja. Taj stav objašnjava naše neprestano navođenje mjesta iz prirodopisaca bez obzira na razdoblje kad su oni pisali.

0.2. Na stranicama koje slijede pokušat ćemo globalno prikazati nastanak i funkcioniranje naziva za riblje vrste koje se zbog svoje traženosti (1.) ili ekonomske važnosti i znatnih količina ulova (2.) ne odlikuju velikim brojem posebnih imena. Baš ta traženost i ekonomska vrijednost onemogućile su proliferaciju u prvom redu naših narodnih tvorbi, pa te vrste predstavljaju protivnost netraženim i ekonomski zanemarivim vrstama, kod kojih smo često ustanovili čak i preko stotinu različitih, postanjem uglavnom hrvatskih naziva. Međutim, te riblje vrste kojima nazive ovdje ispitujemo pokazuju jednu svojevrsnu karakteristiku: javljaju se u paru, tj. postoje po dvije »podvrste« koje mogu imati, ili svaka posebno ime, ili se pod jednim nazivom mogu obuhvatiti obje. Pojam »skupa« i pojam »oznake«, pojavljivanje »označenog« i »neoznačenog« naziva možemo tako utvrditi i u denominaciji riba, a to uvjetuje i posebne denominativne postupke koje ćemo pokušati objasniti, ispitujući istovremeno i njihovo funkcioniranje u sinkroniji i njihovo nastajanje kroz dijakroniju.

0.3. Građa iz ovog priloga dio je našeg *Etimološkog rječnika nazivlja jadranske faune*, koji se sastoji od dva osnovna dijela: (a) lingvističko-geografske distribucije naziva za oko 120 vrsta morskih stanovnika ustanovljenih na više od stotinu točaka jugoslavenske obale, i (b) pokušaja etimoloških objašnjenja i utvrđivanja semantičkih struktura tog narodnog nazivlja.

Da bismo olakšali snalaženje u ovom prilogu u kojem se raspravlja o etimologiji i strukturama naziva za pripadnike obitelji Mullidae i Scombridae, navodimo one elemente sistematske sinonimike i geografsku distribuciju naših imena za pripadnike tih obitelji. Te su stranice, prema tomu, dokumentacija o postojanju i ubikaciji raspravljanih oblika na našem obalnom potezu.

Kod čitanja tih popisa valja imati na umu slijedeće:

1. U gornjem lijevom uglu daje se znanstvena (sistematska) oznaka za pojedinu vrstu s najnužnijom sinonimikom; za najsuvremenije stanje te prakse upućujem na Tortonese X i XI, te na FFA (v. *Bibliografiju*).

2. Kako ne donosimo ni fotografije ni crteže vrsta o kojima se raspravlja, desno od sistematskog imena (sredina stranice) upućujemo čitaoca na četiri najdostupnija (RJ), najpotpunija (*Pr.*), najpraktičnija (FFA) i najjednostavnija (PMCM) priručnika u kojima se može obavijestiti o dotičnim vrstama i o njihovim nazivima u više jezika. Kratice su razriješene u *Bibliografiji*.

3. U narodu utvrđena imena zabilježena su u lijevom stupcu, a uz svako se ime navode mjesta gdje je oblik u upotrebi. Taj se dio priloga može tretirati i čitati kao karta jezičnog atlasa jer su mjesta, koja određeni naziv upotrebljavaju, pore-

dana pravcem našeg obalnog poteza (NW → SE). Navode se *samo* narodni nazivi koje smo sami zabilježili prilikom naših terenskih obilazaka (1953—1973). Najveći dio bilježenja i identifikacija izvršili smo zajedno s dr ing. Šimom Županovićem, sadašnjim znanstvenim savjetnikom FAO-a za ribarstvo.

4. Na kraju svakog popisa odijeljeno se navode nazivi koje smo našli kod pisaca, gotovo isključivo ihtiologa. Ti nazivi najčešće udovoljavaju potrebama znanstvene taksonomije, pa je u njima lako ustanoviti veoma česta odstupanja od narodne denominacije. Ako smo smatrali da bi neki od tih naziva ipak mogli biti izvorno narodni (navlastito kod P. Lorinija i D. Lambla), o njima se raspravlja u etimološkom dijelu.

1. Traženost i neosporiva kvaliteta pojednostavnjuju denominaciju, a nužnost da se i traženijoj i nešto manje traženoj vrsti da posebno jednoznačno ime uvjetuje tvorbu takvih imena kod kojih ne dolazi ni do nejasnoća ni do neprozirnosti. Kako su obje vrste izrazito cijenjene ribe, nameće se potreba determinacije, a nju se postiže dvočlanim ili višečlanim nazivima koji su na mjestima gdje se upotrebljavaju uvijek jasni i potpuno opravdani. Više je ili manje nemotivirano samo opće ime i ono redovito vrijedi za obje vrste. Kako je riblji par trilja — barbun od drevnih vremena i poznat i navlastito tražen, naš je narod dva osnovna imena preuzeo od etničkih skupina koje su mu prethodile na jadranskim obalama: osnovna imena su aloglotska, a naši se jezični elementi pojavljuju tek u oznakama za jednu od vrsta ili kao dijelovi determinacija koje je uvijek lako uočiti u opozicijama naziva za dvije kvalitete.

Takva je u grubim crtama situacija u imenskom sustavu za posvuda poznatu obitelj Mullidae (*Trlje*, Lorini; *Bradeči*, *Brkavice* Šoljan), poznatu kod nas pod najčešćim imenima *trilja* i *barbun*.

1.1. Razmotrimo najbitnije zoološke elemente. Obitelj Mullidae zastupljena je u Sredozemlju rodnom *Mullus*¹ koji obuhvaća dvije vrste *Mullus barbatus* L. i *Mullus surmuletus* L.² Kako se razlikovanje između tih dviju vrsta nužno nameće, a i odražava se u pučkoj taksonomiji, uspostaviti ćemo, na osnovu ihtioloških opisa, nekoliko karakterističnih opozicija.

	Mullus barbatus L.	Mullus surmuletus ³
<i>ime</i>	<i>trlja od blata</i> <i>triglia minore</i>	<i>trlja od kamena</i> <i>triglia maggiore</i> itd.
<i>stanište</i>	Lebt auf sandig-schlammigen Böden, FFA 579 Sur les fonds vaseux, Dieuzeide 2, 296	Bevorzugt Felslitoral, FFA 579 Fonds rocheux, graviers coralligènes
<i>profil</i>	Mit stark abfallender Stirne Profilo anteriore del capo più o meno fortemente verticale, ⁴ Tortonese 11, 136	Mit weniger abfallender Stirne, FFA 579 Profilo anteriore del capo più obliquo, Tortonese 11, 138 Pinna ID con due fasce trasversali, Tortonese 11, 138
<i>peraja</i> ID	Pinne incolori e rosee, Tortonese 11, 136 ID sans macule sombre, Dieuzeide 2, 296	ID traversée par deux bandes rouges plus ou moins sombres.
<i>kvaliteta</i>	Ricercato, A. Ninni 136	Ricercatissimo, A. Ninni 135

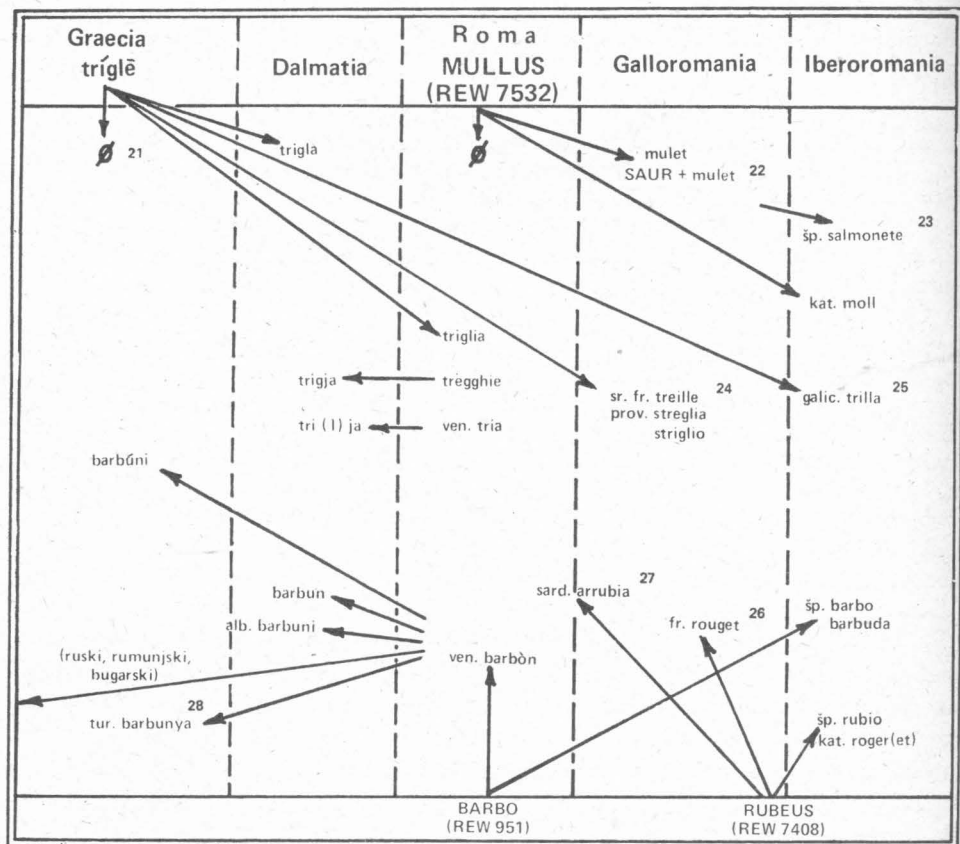
1.1.1. Malo je o kojoj ribi toliko pisano u rimskoj književnosti kao o trilji. Na kolikoj je bila cijeni u starom Rimu vidimo iz opširnih mjesta u Seneke, Cicerona, Horacija, Varona, Kolumele, Juvenala, Marcijala, Auzonija, a navlastito iz brojnih kulinarskih recepata što nam ih daje Apicije.⁵ Značajno je da se mnogo od te prakse starih Rimljana zadržalo do naših dana, kao na primjer savjet da se pravom barbunu ne vadi utroba prije pripremanja. Da su i stari dobro razlikovali dvije vrste *Mullusa* vidljivo je iz opširnog izlaganja Plinijeva (9, 64—68!) koji na tom mjestu očito govori više na osnovu vlastitog zapažanja nego prepisujući kao inače svoje grčke uzore. Nekoliko Plinijevih tvrdnji vrijedi navesti jer se iz njih može vidjeti tadašnje gledanje na tu ribu, na njezino ime, na dvije vrste i navlastito na povlašteno mjesto koje je zauzimala među morskim stanovnicima⁶: »Ex reliqua nobilitate et gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exuperant nec in variis piscinisque crescunt...⁷ Nam et alga vescuntur et ostreis⁸ et limo et aliorum piscium carne, et barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant...⁹ Nec litorariis gratia.¹⁰ Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen iis Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno¹¹«. Slijede opisi mijenjanja boja dok umire, pa priče o osam tisuća sestercija što ih je Azinije Celer dao za jednog barbuna i, na kraju, nevjerovatni podatak o trilji od 80 libri uhvaćenoj u Crvenom moru!¹²

Sve to, a i podaci o boji,¹³ koje nalazimo i kod Ovidija i Auzonija¹⁴ govore nam da o identifikaciji lat. *mullus* ne može biti sumnje. Što se tiče etimologije tog ihtionima, doveli su ga u vezu sa *mulleus* »de couleur rouge ou pourpre«, međutim Meillet (DEL 419) postavlja u pitanje odnos *mulleus* < *mullus* i smatra da je *mullus* recentniji oblik koji se ne javlja prije Varona (RR 3, 17, 6), pa bi mogao prije biti posuđenica iz grčkoga *mýllos*, koje je također ihtionim.¹⁵

1.1.1.1. Identifikacija grč. *tríglē* = lat. *mullus* = *Mullus* sp. isto tako ne podliježe sumnji. Navodi iz Aristotela, Ateneja, Elijana i Galena upućuju nas na nedvojben zaključak da je riječ o današnjoj *trilji*, ali ipak najsigurniju potvrdu nalazimo u sačuvanosti i nastavljanju izraza do naših dana u grčkom, našem, talijanskom i drugim jezicima. Posebno je pitanje etimologija samog grčkog naziva. Ihtionim se još u antičko doba neprestano dovodi u vezu sa brojem »tri« i misli se da u *tríglē* valja vidjeti ime koje je nastalo od *trís* i *gónos*. Brojnim vjerovanjima povezanim uz taj broj, valja dodati i podatke da je, valjda zbog tobožnjeg trokratnog mriještenja, riba posvećena trolikoj Hekati,¹⁶ to jest troglavoj boginji kojoj su Atenjani svakog tridesetog u mjesecu prinosili žrtve u jestvinama po raskršćima gdje su se njima hranili siromasi. Isto to božanstvo naziva se *tríglēnos* »trooko« i u rimsko se doba poistovjećuje sa trolikom Hekatom i Dijanom, božicom raskršća (*Trivia*). *Tríglē*¹⁷ je u svakom slučaju riba povezana uz brojna mistična značenja. Sve što smo naveli predstavlja elemente za paretimološka tumačenja ihtionima, ali »pravu« etimologiju ne razjašnjava, pa će biti najbolje postupiti kao Boisacq koji smatra da je postanje riječi tamno (p. 985).¹⁸

1.1.1.2. Dakle, grčki je za oznaku današnje *Mullus* sp. imao *triglē*, a lat. *mullus* (REW 5732). Obje su osnove sačuvane u suvremenim ihtionimskim popisima za istu ribu i to je najčvršći dokaz točnosti identifikacije. Međutim, prostorna je sačuvanost dviju osnova svojevrsna: *triglē* i *mullus* su se svojim prvotnim značenjem očuvali zapadno od mjesta gdje su nastali. *Triglē* je iz grč. pučkog jezika nestala, ali je sačuvana s obje strane Jadrana i u zap. Romaniji, dok je *mullus*, zbog homonimijskih sukoba sa MŪLUS i MUGIL, nestao iz Italije (i Jadrana) i sačuvaao se samo na zapadu. »Ispražnjeni prostor« ispunili su romanski izrazi: 1) za sadržaj »brada« izazvan biomorfološkom karakteristikom ribe¹⁹ i postao je najproduktivniji konkurent starijim nazivima; 2) za sadržaj »crven«, što odgovara boji vrste.²⁰ Prema principu Bartolijeve »prostorne lingvistike« (*linguistica spaziale*) dobivamo *grosso modo* ovakav shematski prikaz:

1.1.1.3. Sam taj pregled rječito nam pokazuje kako cijenjenost i kvaliteta niveliraju nazive. Svega četiri različite etimske osnove dovoljne su da po čitavu Sredozemlju označe dvije značajne ribe. Praksa nameće potrebu općeg

imena (Mb + Ms), ali nameće isto tako i razlikovanje dviju vrsta.²⁹ To se razlikovanje može postići:

a) upotrebom jedne od osnova za jednu, a druge za drugu vrstu; tako postupa mletački, gdje imamo: *tria* = Ms, *barbôn* = Mb;

b) odabiranjem jedne od osnova koja će vršiti funkciju neoznačenog imena i vrijedit će za obje vrste (Mb i Ms);

c) dodavanjem jednoj od osnova (prozirne) determinacije pomoću koje će se denotirati stanište: »glib« ~ »kamen« = [—kvaliteta] ~ [+kvaliteta] = Mb ~ Ms;

d) kombiniranjem dviju osnova u jedinstvenu leksiju; tip *trilja crvena* ili *rouget barbet*;

e) upotrebom osnove, koja je u determinaciji, za tvorbu jednočlanog naziva; tip *glibavac* (sc. *barbun*) ili *fangarica* (sc. *târlica*);

f) pomoću uvođenja neke biomorfološke karakteristike; tip *batoglavka* ili prov. *testo plato* ili novogrč. *kutsomúra*.

Ako četiri prikazane osnove označimo: A = *trigla*, B = MULLUS, C = BARBO, D = RUBEUS, navedene ćemo postupke ovako prikazati:

a) A ili B ili C ili D → Mb ili Ms

b) A ili B ili C ili D → {Mb Ms}

c) A ili B ili C ili D + »glib« = Mb

A ili B ili C ili D + »kamen« = Ms

d) A (ili B ili C ili D) + D (ili B ili C) = Mb ili Ms

e) N sa semantizmom »glib« = Mb

N sa semantizmom »kamen« = Ms

f) biomorfološka karakteristika $\begin{matrix} \rightarrow & \text{Mb} \\ \rightarrow & \text{Ms} \end{matrix}$

1.1.1.4. U analizi strukture i traženju etimologije naših imena za *Mullus* sp. slijedit ćemo red kojim smo izložili nazive u popisima geografske distribucije 79 — 80a:

79	jednočlani neoznačeni naziv za Mb, Ms	18.2.
79a	višečlani (označeni) naziv za Mb	18.3.
79b	višečlani (označeni) naziv za Ms	18.4.
80	jednočlani naziv za Mb	18.5.
80a	jednočlani naziv za Ms	18.6.

(Popisi se donose na kraju priloga, v. str. 35 i dalje).

1.2. Naši jednočlani nazivi za obje vrste postoje na čitavom našem obalnom potezu i tvoreni su od osnove koja je u grč. *tríglē* ili u mlet. posuđenici *barbun*. Prvi je tip neusporedivo bolje zastupljen i srećemo ga na čitavoj obali i otocima, dok je drugi živ na nekoliko mjesta srednjeg Jadrana, te na krajnjem sjeveru i krajnjem jugu,³⁰ i to na isprekidanim i skućenim arealima.

1.2.1. Ihtionimi koji nastavljaju grč. *tríglē* potječu iz više izvora. Zbog sačuvane skupine *-gl-* nedvojbeno je dalmatsko posredstvo u preuzimanju grč. *tríglē* jedino u našem obliku *trigla*, a i samo područje gdje tu varijantu nalazimo poznato je sa svoje konzervativnosti i čuvanja starijih jezičnih elemenata. Drugi oblici sa sačuvanom skupinom *-gl-* ali s palataliziranim lateralom *-l-* *trigja*, *trigjica*, *triglja* preuzeti su, po svemu sudeći, iz južnotalijanskih dijalekata. Ni tu geografska distribucija ne pričinja teškoća. Bari ima *trègghie* (Scorcia 203—4), Taranto *tregghie* (Taranto 46), Bitonto *trègghie* (G. Saracino, *Less. bitontino*, 487), Molfetta *Trègghie* (R. Scardigno), *Nuovo lecciso molfettese-italiano*, Molfetta 1963, p. 524,³¹ a Catanzaro *trigghia* (Penso).

1.2.1.1. Kako naši refleksi *-l-/-lj-/-j-* nisu pertinentni za određivanje točke iradijacije aloglotskog naziva (usp. *ule/uljel* (*j*)*uje* < OLEU), teško je bilo što pouzdanije reći o oblicima *trilja*, *trlja*, *trija*, *trja*, *târja*, *tarla*, *tarlja* »koji zajedno stoje u vezi sa mlet.-ital. *triglia*« (Skok, *Term.* 46).³² Proširenje pomoću rom. augmentativnog morfema *-un* < *-ONE* (*trljun*, *trijun*) ne označava veće primjerke već samo dovodi do promjene gramatičkog roda (prema *barbun*), a oznaka za manje primjerke postiže se proširenjem takvih »augmentativa«, to bilo pomoću našeg deminutivnog morfema *-iç*, čime se postiže hibridna tvorba *trijuniç*, bilo pomoću rom. (mletačkog) sufiksa iste funkcije *-cin*: *trijuncin*. Ovdje je produktivan i sufiks *-uh*³³ pomoću kojega nastaje oblik *trljuh*. Prema pluralu ovog posljednjeg (*-uh* → *-usi*) nastaje *trljus* (tip: *orah* — *orasi* → *oras*). H 429 navodi za Zlarin i oblik *trijuš*.

1.2.2. Manje je raširen venecijanizam *barbun* s varijantama *barbun*, *barban* i *barbon*. S pomoću sufiksalnog morfema *-uc*³⁴ (< tal. *-uzzo* < lat. *-UCEU*) nastaje *barbuc*, dok se ženski gram. rod. (prema *trilja*) postiže hibridnim kombiniranjem tal. *-ez* (-) < lat. *-ENIS*³⁵ s domaćim proširkom *-ica*: *barbunezica*.

1.3. Već smo istakli da se determinacija za Mb najčešće postiže pomoću oznake koja izražava semantem »glib«, »blato« i sl. jer Mb živi na takvu dnu: »Questo Mullide vive sui fondi *fangosi* ed anche *sabbiosi*«, Tortonese 11, 136—7. Ihtionim je najčešće izražen u obliku leksije rom. tipa³⁶ (*triglia di fango*): *trija od gliba*, *barbun od blata*, a nešto rjeđe pomoću leksije slavenskog tipa: *trlja blatarica*.

1.3.1. Kako se navedeni determinativni semantizam pojavljuje uvijek uz jedno od osnovnih imena za Mb, pozabavit ćemo se sada pitanjem denominativnih postupaka i etimologije te determinacije.

1.3.1.1. Meko stanište označeno je u determinaciji spelativom *fâng/fânag*³⁷ »mulj«: *trilja od fanga, trljica od fanga, trlja od fanga, barbun od fanga, triglja fangarica*. Umjesto venecijanizma *fâng/fânag* nalazimo naš sinonimni elemenat *glib*:³⁸ *trija od gliba, brbun od gliba, barbun od gliba, trija glibuja, trija gli-bovica*; ili *blato*:³⁹ *trlja od blata, trija od blata, barbun od blata, trlja blatarica*. Naravno, sva tri sinonimna izraza za oznaku staništa naći će se i u jednočlanim nazivima za Mb (v. 1.5.1.).

1.3.1.2. U naseljima smještenim na močvarnom i niskom terenu, apelativ *polje* znači »aequor« i »palus, -udis« (P. Vitezović),⁴⁰ pa se Mb može označiti i kao *trlja od polja*. U nazivu *trlja smrda* moglo je doći do semantičkog i formalnog križanja sa *mrдавica*⁴¹ »gnojena i meka zemlja« i gl. *smrditi* jer meso u Mb »zaostaje u kvaliteti za mesom trlje kamenjarke zbog *mirisa po mulju*« (J. Basioli SRJ 189).

1.3.1.3. U 1.3. vidjeli smo iz Tortoneseova citata da Mb ruje i po mulju i po pijesku. Odatle mu i ime *trlja od sanbuna*⁴² (tj. »pijeska«, jer je *sanlun* dalm. ostatak od lat. SABULONE »grobkörniger sand« FEW 11, 12; REW 7484).⁴³ Rovanje po mulju i pijesku odražava se u nazivu *triglja kopačica*,⁴⁴ jer, kako ističe FFA 579, Mullidae »*graben* mit den gabeligen Barteln nach Futter im Sand und Schlamm oft bis zu 1/3 der Körperlänge unter 45° im substrat«.

1.3.2. Odrednica »vanjska« u nazivu *trlja vanjska* služi za isticanje opozicije prema drugoj trilji i izazvana je konfiguracijom i smještajem terena na kojem se lovi jer taj može biti dalji od tvrdog dna na kojem živi Ms.

1.3.2.1. Determinativ *glavačica* u nazivu *trlja glavačica* ukazuje na oblik glave, koji je za ribare osnovna razlučna oznaka za raspoznavanje dviju vrsta (v. podatke za »profil« u 18.1.). Demunitivna tvorba suprotstavlja se nazivima *batoglavka, batoglavka* i *pujoglavica* (1.5.2.); usp. novogrč. *kutsomúra, CLOF-NAM 180.1*.

1.3.2.2. Leksija *trigla prava* u potpunoj je opoziciji sa *trigla kriva* (u istom mjestu) za Ms i o toj će osobitosti biti više riječi u 1.6.2. kad budemo raspravljali o nazivima *zgrčenica, skrčenica*. Prema tome, determinativ *prava* nema vrijednost »bolja« kao u *prava trlja*, već »ravna«, »ispružena«.

1.3.2.3. Mb se lovi više nego Ms. Živi u jatru i lovi se najviše popunicama.⁴⁵ Zbog toga mu i ime *trlja od mase*,⁴⁶ tako da na Pagu imamo opoziciju *trlja od mase ~ trlja od vrše*.

1.3.2.4. Ne znamo objasniti determinativni termin u *trlja baboškarića*, koji je očigledno stilistička tvorba.

1.4. Dvočlani nazivi za Ms temelje se na oznaci tvrdog staništa, kao što su se nazivi za Mb temeljili na oznaci mekog staništa, tako da možemo tvrditi da

se Mb i Ms suprotstavljaju pomoću arhisemantema »mek« ~ »tvrđ«: ono što je »glib« za Mb, to je »kamen« za Ms. To se najbolje vidi ako se za pojedine lokalitete postave u opoziciju dvočlani nazivi za dvije vrste. Na taj ćemo način dobiti odnos

Mb 79a : Ms 79b :: »meko« : »tvrđo« (sc. dno)

Izrazi determinativa sa sadržajem »tvrđo dno«, »kamen« bit će još brojniji i po leksematskim oznakama raznolikiji nego izrazi za »meko dno«, »glib«, dok će romanski tip leksije (*trlja od kamena...*) imati još znatniju prevagu nad domaćim tipom (*trlja grotarica...*).

1.4.1. Najčešća je oznaka sa hrv. srp. izrazom *kamen*.⁴⁷ *trlja od kamena*, *trija od kamena*, *trlja od kamena*, *barbun od kamena* i *trija od kumika*.⁴⁸ »Tvrđo dno« sadržaj je ihtionima *trlja od tvrđa*, a kako mreže na takvu dnu lako zapinju za hridi, mjesto se naziva *zadiv*,⁴⁹ a Ms *trlja od zadiva*.

1.4.1.1. Sadržaj »kamen«, »hrid« nalazimo i u posuđenici *grota* (< tal. *grotta* < lat. CRYPTA iz grč. DEI 1876, VEI 524, REW 2349.2), na kojoj se temelje ihtionimske leksije *trlja grotarica*, *trlja od grote*, *trlja od grote* i *barbun od grote*. Nazivi *trlja od bada* i *trja baduša* temelje se na apelativu *bad*, koji ARj 1,145 tumači kao »scopulus«, greben,⁵⁰ navodeći primjere iz J Kavanjina: *Ribe u jata idu k badom* i *Jak bad morski stjenoviti, uz koga vali nam probiju*.^{50a} Riječ bilježe Della Bella i Stulli uz napomenu da je tuđa, a Daničić pomišlja na tursko *pat* »plosan« (?). Riječ je živa i u naše vrijeme, a znači svaku hrid ili *grižu* djelomično ili potpuno pod morem. Skok je ne tumači u ERHSJ, ali je tri puta spominje u *Slavenstvu i romanstvu*: i to kao »hrvatski toponim *Bad* za pličine«, ali bez ubikacije tog toponima (1,31), »starohrvatski *Badi*, a danas *Žrnovnica*« (1,203), te u imenu rta *Jagodni Bad* na Hvaru (1,188). Ni na jednom mjestu apelativ ili toponim nisu pobliže protumačeni. Naprotiv, ihtionim *trlja od škrape* lako se tumači pomoću *škrapa* kao kod imena *škrapar* za glavoča (v. Skok 1,274), a isti semantizam srećemo i u nazivu *trlja od skrása*, jer je (s)*krása* »tvrđo dno« u opoziciji prema *flaka* »meko dno« (v. Vinja 1959, /2/ 24). Jasni su i nazivi *barbun od seke* i *brbun od seke*, koji nas upućuju na apelativ *seka* »greben« (iz ven. *seca* = tal. *secca* < lat. SICCUS »suh«).⁵¹

1.4.1.2. Dosada nismo u ihtionimima sreli oznaku *prag*. Pod Biokovom se Ms naziva *trija pragenjača* i *trija od praga*, a ti nas nazivi upućuju na posebno značenje riječi *prag* koje je i dandanas živo: »prag na morskome dnu kao kakav veliki greben ondje, gdje se svršuje pličavina, a počinje dubina« (ARj 11. 355).⁵² *Trija bračna* je trlja koja živi na *braku*, tj. »na tvrđom dnu obraslom travom«.⁵³

1.4.2. Determinacija *crvena* u nazivu *trlja crvena* odnosi se na znatno jarkiju boju kod Ms (v. bilj. 20), koja je u čitavoj zapadnoj Romaniji uvjetovala nazive izvedene iz etimona RUBEUS »crven«.

1.4.2.1. Naziv *prava trlja* iskazuje prednost pred Mb koji se naziva neoznačenim terminom *trlja*. Druga je vrijednost tog determinativa kad se odnosi na Mb (v. 1.3.2.2.). Isti postupak određivanja srećemo u Napulju: Mb → *triglia verace* (Penso). Naziv *trigla kriva* sadržajno odgovara jednočlanom *zgrčnica* (v. 1.6.2.).

1.4.3. Ihtionimske leksije *trlja vršarica* i *trlja od vrše* predstavljaju opoziciju nazivu *trlja od mase* jer se love u manjim količinama. To može biti kalk prema ven. *barbòn de nassa* (v. bilj. 46).

1.5. Jednočlani nazivi za Mb dijelom se temelje na sadržajima koje smo ustanovili za determinative u dvočlanim imenima, a dijelom donose novu informaciju.

1.5.1. *Glibavac* i *f^oangarica* protumačeni su u 1.3.1.1. Na semantizam »glib« upućuje nas i ihtionim *lužina*. ARj 6,230 navodi *luž* sa značenjem »blato, kao glib«, dok Skok 2,333 bilježi *lužina* s istim značenjem za Boku.

1.5.1.1. Kopanje po dnu (v. citat iz FFA u 1.3.1.3.) uvjetovalo je naziv *kopač*. Ista oznaka ponašanja izaziva i ime *mašljun*, koje kao apelativ označava spravu za kopanje (»oruđe težačko kao motika«, ARj 6 514). Riječ je dalmatski relik, kao i korčulansko *mašklin*, od lat. MASCULU + -INU, REW 5392, Skok 2,381—2 i 2,385—6.

1.5.2. Tuplji profil glave u Mb (v. 1.1.) izaziva nazive *batoglavka* i *batoglavjka*, koje možemo usporediti s *batoglav* »bežmek« (Uranoscopus scaber) i *pujoglavica*, kako se naziva jegulja u jednom stadiju rasta

1.5.2.1. Oznaka *prava* iz leksije *trigla prava* (v. 1.3.2.2.) može se izraziti i deminutivnom tvorbom *prav-čić*, od kojega nastaje po formalnoj paradigmi *pračić* i *praščić*. Naravno, tu je moguće pretpostaviti i samostalno nastajanje slike sadržaja »prase« zbog karakterističnog rovanja po dnu.

1.5.3. Element sadržaja »brada«, koji nalazimo u aloglotskom obliku u veoma raširenom nazivu *barbun*, nismo sami našli na terenu s hrv. srp. izrazom *brada*. Kod prirodopisaca, naprotiv, taj je izraz veoma čest: *bradeč*, *bradaščić*, *bradovatica*, a kod Hirtza (50) čak i *bradavčica*⁵⁴ Zabilježili smo međutim nazive koji se temelje na sadržaju »brk« i to *brkaš* i *brkavica*,⁵⁵ koje navode i ihtiolozi.⁵⁶

1.6. Među jednočlanim nazivima za Ms, pored najraširenijeg *barbun*, o kojem je već bilo dosta riječi, nalazimo i oblik *trljuf* iz Jezera. U govoru tog mjesta f i h se redovito izmjenjuju (*kafa/kaha*, *fumar/humar*...), pa je prema tome *trljuf* samo varijanta od *trljuh* koji smo vidjeli u 1.2.1.1. I naziv *brakuja* je sa svojim leksemom *brak-* već zastupljen u leksiji *trija bračna*, 1.4.1.2., jednako kao i *vršarica* u *trlja vršarica*, 1.4.3.

1.6.1. Na vrijeme kad su trlje najukusnije upućuju nazivi *marčanica* i *marčana* (sc. trilja)⁵⁷ izvedeni iz naziva za mjesec *marāč* »ožujak«, što je još Pero Budmani protumačio kao »dalmatsku riječ od *martius*« (ARj 7,467).⁵⁸

1.6.2. Poseban tip naziva predstavljaju *zgrčunica* i *skrčunica*. Kao i *trigla kriva* i ti ihtionimi stoje u opoziciji prema *trigla prava* (1.3.2.2.). ARj 15,323 navodi *skrčunica* sa značenjem »grbavica« i »mulier gibbosa«, a 21,328 *zgrčunica* »žensko čeljade koje je zgrčeno« (prema *zgrčeničnik* »čovjek koji je grbav«).⁵⁹ No, Kolombatović je još 1881. u *Programu splitske realke* (u članku »Pesci delle acque di Spalato«, 6) zabilježio *zgrčunica* za Ms,⁶⁰ što značenjem potpuno odgovara grčkom epitetu *kýphos* »grbav«, koji Epiharm (ap. Athen.) pridaje svojoj *triglē*.

2. Postoji u našem moru još jedan riblji par koji u pogledu strukture imena odgovara paru koji smo vidjeli u prethodnom poglavlju (1.). To su dvije ribe iz obitelji Scombridae: *Scomber scomber* L. i *Scomber colias* GM.⁶¹ Kao i kod *trilja* i ovdje imamo dvije ribe od kojih je jedna više, a druga manje tražena. Dvije su vrste izgledom veoma slične, a imena im se na znatnim arealima toliko isprepliću⁶² da kod susreta ribara iz dvaju mjesta dolazi do čestih nesporazuma, pa se ovdje još oštrije nego kod drugih sličnih slučajeva nameće potreba određivanja »službenog« imena.⁶³ Kako su to ribe »široke potrošnje«, koje se love u velikim količinama, ribari ih vrlo dobro i lako razaznaju po općem izgledu. Međutim, ovdje pučka taksonomija drugačije postupaju: razlika se u designaciji ne postiže determinacijom jer se za postizanje opozicije u imenima ne može iskoristiti razlika u staništu budući da obje vrste žive u velikim jatima i love se površinskim mrežama, pa svaka od tih riba ima jednočlano ime. Najčešće je među njima *lokarda*, no nevolja je u tome što taj naziv na nekim mjestima označava Ssc, a na drugim Sco. Kad bi područje jedne vrijednosti tog znaka bila oštrije geografski odijeljeno od područja druge vrijednosti, situacija bi još bila i podnošljiva. No, kako se to dobro vidi iz naših popisa 105 i 106, areali dviju vrijednosti, tj. dvaju sadržaja istog izraza toliko su isprepleteni, da čak na većem broju geografski ograničenih područja (otoci) dolazi do interferencije i brkanja u denominaciji između susjednih mjesta. Za razliku od imena za Mullidae, kod naziva za obitelj Scombridae ne postoji neoznačeno ime koje bi vršilo funkciju arhilekseme i označavalo obje vrste bez razlike. Zbog izrazite važnosti ribe postoji samo veći broj deminutivnih izvedbi od istog leksema u svrhu označavanja manjih primjeraka. U pravilu to su izvednice od leksema kojim se designiraju odrasli primjerci. I, na kraju, još jedna razlika u odnosu na imena za Mullidae: koliko su nam god nazivi za trlje bili jasni, koliko su god oni očito nastavljali stare potvrđene nazive nedvojbene identifikacije, imena za Scombridae su dobrim dijelom »neprozirna« i etimološki teško razjašnjiva, tako da ih možemo svrstati među kronološki intermedijarne nazive: nisu toliko stari da bi kontinuirano nastavljali ihtionime iz antike, ali nisu ni toliko recentni da bismo u njima mogli utvrditi naše tvorbe ili nazreti naše porijeklo.

To je slučaj s našim nazivima *skuša* i *vrnut* za Ssc. Ta dva imena predstavljaju svojevrsan kuriozum u našem ihtionimskom sustavu jer je riba koju označavaju ekonomski važna, ima je posvuda i mnogo se lovi, a svaka je afektivna sastavnica u sadržaju isključena. U takvim slučajevima redovito dolazi do preuzimanja i čuvanja naziva iz starije faze (usp. *sardela*, *tunj* i dr.), koje se jednako tako čuva i u drugim sredozemnim jezicima. S naša dva imena događa se nešto drugo: kad bismo za tu i takvu ribu i kod nas očekivali naziv koji je rasprostranjen po čitavu Mediteranu, srećemo dva imena koja su strogo ograničena na našu obalu. Kako su ti nazivi neprozirni i usamljeni, a ne možemo ih objasniti polazeći od naših jezičnih elemenata, možemo pretpostaviti da su nastali na našem terenu, i to u jednoj od starijih faza. Zašto je došlo do takvog odstupanja od opće prakse, tj. da se ekonomski značajna i često lovljena riba, koja je poznata svima, naziva na autohtoni način i pomoću inače neupotrebljivanih osnova, teško je reći. Jedno od mogućih objašnjenja, koje je po našem mišljenju prihvatljivo i osnovano, leži u prirodi samog referenta, tj. u semantičkim odnosima, koje uvjetuje »označena stvar«. Jedan od etničkih slojeva, koji je diskontinuirano prekrivao našu obalu u vrijeme izrazite mikso-glotije, mogao je biti suočen s nužnošću da dva aspekta ribe koji istovremeno pokazuju i brojne zajedničke crte u općem izgledu i načinu lova, ali i presudnu razliku u kvaliteti i traženosti, označi različitim imenima. Takvu nužnost Gilliéron slikovito naziva *détresse lexicale*. Pretpostavimo da je neoznačeno ime (= nemarkirani, opći naziv za {Ssc + Sco}) bio jedan od nastavljača lat. *lacerta*,⁶⁴ a to je lako prihvatiti, jer je naše *lokarda* (utvrđenog dalmatskog porijekla) i dandanas u upotrebi od Unija i Srakana pa do Boke Kotorske. U stanju poznate razmrvljenosti i diskontinuiteta dalmatinskih govora možemo zamisliti da je na pojedinim točkama tog područja došlo, a u cilju označavanja jedne od »podvrsta«, do mjestimično različitog designiranja »podvrste« novim, na našoj obali formiranim nazivima, dok je nekadašnji opći naziv postao oznakom za drugu »podvrstu«. Samo tako možemo protumačiti da su se u nekad neprekidni areal *lokarda* u tako velikom broju uplela ova ili ona imena za jednu od vrsta i da *lokarda* na jednom mjestu označuje Ssc, a samo nekoliko kilometara dalje Sco, a da nigdje ni *lokarda* ni *skuša* ni *vrnut* ne označavaju skup obiju vrsta {Ssc + Sco}.

2.1. Prije nego prijeđemo na ispitivanje naših i sredozemnih imena za te dvije vrste, pogledajmo što razlikuje u biomorfološkom pogledu jednu od druge. Te nam razlike, istina, neće biti od onolike pomoći za objašnjavanje samih naziva kao kod pripadnika obitelji Mullidae, pa u njihovu isticanju nećemo biti toliko detaljni.

	Scomber scomber	Scomber colias
<i>boja</i>	Senza macchie grigie sui fianchi. Dos bleu noir brillant; flanc vert foncé et blanc. De larges bandes sinueuses, bleu très foncé dépassant légèrement la ligne latérale (Dieuzeide 2, 134—5).	Con macchie grigie sui fianchi (Tortonese 11, 346). Coloration plus claire. Dos bleu verdâtre marqué de bandes en forme de V très ouvert ne dépassant pas la ligne latérale (Dieuzeide 2, 137).
<i>ljuske</i>	Ohne brustständige grosse Schuppen. Pas de corselet antérieur formé par des écailles plus grandes (Dieuzeide)	Brustständige Schuppen, (FFA 599). Ecailles un peu plus grandes surtout sous la gorge et dans la région pectorale où elles dessinent un corselet (Dieuzeide). Corsaletto (Lythgoe 237).
<i>oko</i>	Non c'è corsaletto. Augen klein.	Augen sehr gross (FFA 599). L'occhio è più grande (Tortonese 349).

Druge različne oznake kao što su Ssc [— mjehur] ~ Sco [+ mjehur]⁶⁵ ili broj šipčica u ID nisu čovjeku s obale vidljive, pa nisu ni iskorištene u pučkoj taksonomiji. U stranim nomenklaturama posebno je iskorištena osobitost oka: tal. *occhi grossi* (Palermo), *occhione* (Livorno), *strummo occhiato* (Catania) koje navodi G. Penso, kors. *lacertu occhione* (Caraffa 109), prov. *gros yol* (Sète, Rolland 3,164), kat. *barat d'ull gros* (Lozano 386).⁶⁶

2.1.1. Situacija oko denominacije tog ribljeg para u klasičnih pisaca može se ovako opisati: i u grčkom i u latinskom postoje dva naziva za razlikovanje dviju kvaliteta. No, ni u jednom se jeziku ne može sa sigurnošću tvrditi koje ime vrijedi za koju vrstu jer se navodene razlike kod pisaca redovito odnose na dimenzije (a ni tu se pojedini pisci ne slažu), dok mi iz suvremenih ihtio-loških opisa znamo da Ssc i Sco dosižu uglavnom jednake dimenzije.⁶⁷ Tako je za Ateneja (321a i 118d) *skómbros* manji nego *kolios*, dok Plinije tvrdi obratno (32,146). Bilo kako bilo, dvije se vrste redovito navode jedna uz drugu. Opisujući vrste koje žive u jatu, Aristotel (HA 9,3,1) navodi *thynnídes* . . . *pēlamídes*, *skómbroi*, *kolíai*,⁶⁸ a kad govori o seljenju i o mjestu mriještenja navodi doslovice *tois kolíais kai tois skómbrois* (8,15,6). To nam dovoljno govori da je riječ o paru kojim se ovdje bavimo iako nismo sigurni koji je od njih naš današnji Ssc, a koji Sco. Međutim, kad Plinije, koji pozna *scomber*, *colias* i *lacertus*, u NH 32,146 navodi: »*colias*,⁶⁹ sive Parianus sive Sexitanus a patria Baetica, *lacertorum minimi* . . .«,⁷⁰ možemo zaključiti da je *lacertus* bilo općenitije ime koje je obuhvaćalo i *scomber* i *colias*. To bi išlo u prilog našoj već iznesenoj tvrdnji da je i kod nas nekada *lokarāa* (koja nastavlja lat. LACERTA) bilo neoznačeno ime za {Ssc i Sco}.

2.1.1.1. Kad znamo da se nazivi *lokarda* i *skuša* isprepliću u narodnoj upotrebi čas sa značenjem Ssc, a čas Sco, a kako nam normiranje naziva nije cilj,⁷¹ u daljem ćemo izlaganju raspravljati o izrazima, ne vodeći računa o njihovu sadržaju, a imajući neprestano na umu već navedenu konstataciju da oba izraza mogu označavati Ssc i Sco, a da pri tome ni jedan od njih nije danas opći naziv za *Scomber* sp. tj. za {Ssc + Sco}.

2.2. Kao što smo već istakli, najrasprostranjeniji je naziv *lokarda*.⁷² To je, kako je Skok još u *Term.* 50 ustvrdio, »prenos suhozemnoga zoološkoga termina na morsku faunu«, tj. preko dalmatskoga preuzeto lat. LACERTA »gušter(ica)« REW 4821.⁷³ Za prijenos značenja bile su presudne šare kojima je išarano tijelo ribe,⁷⁴ jednako kao što se dogodilo kod prijelaza »gušterica« → »riba«, iz kojega su nastala naša brojna imena za *Trachurus* sp. *Lokarda* je stara posuđenica koja usprkos svojoj trosložnoj formaciji ne pokazuje gotovo nikakvih varijanti,⁷⁵ što znači da je ekonomska vrijednost ribe onemogućila variranje osnovnog naziva i nametnula jedinstveni oblik, to tim više što je ihtionim raširen i na suprotnoj obali.⁷⁶

2.2.1. ↯s tal. fonetskim tretmanom pokazuju oblici *laxerto* (za Liguriju, Tortonese 11,346), *lacèrde* (za Abruce, Giammarco br. 406), *agerto* (za Livorno, Penso), *laçerto* (Elba, Cortelazzo 64), *lacerto* (Napulj, Penso), *lacèrtu*, *luscèrtu*, *lucèrtu* (za Lecce, Rohlf's VDS 282 i 301), *latyérta* (za Bonifacio, Massignon 431), *lacertu occhione* (za Ajaccio, Caraffa 109), za sve te oblike, v. DEI 2147.⁷⁷

2.2.1.1 Posebno treba ukazati na postojanje našeg oblika *lancarda*, te varijanti *lançarda*, *lancard* (m) i *lancada*. Areal tih ihtionima relativno je značajan, ali nije kompaktan (Istra, sjevernodalmatinska regija i Boka). Kod tih je oblika riječ o znatno recentnijem posuđivanju iz mlet. *lanzardo* »Lacerto, pesce di mare più grande dello Sgombero comune«, Boerio 360,⁷⁸ kako to ističe i Skok 1,59.⁷⁹ Međutim, nije moguće sasvim isključiti mogućnost preuzimanja iz južnijih tal. dijalekata jer je oblik *lanzardë* u upotrebi u Pescari (Giammarco 160), a *lanciardo* u Ankoni (Penso). Što se tiče etimologije tog oblika, Meyer-Lübke ga izvodi, jednako kao i veljotsko *laçar*⁸⁰ iz lat. LACERTUS »makrelentiger Fisch«, REW 4821a, a jednako postupa i DEI 2147. Prihvatljivije je i potpunije mišljenje A. Prati (Etim. ven. 87): »con -ardo in luogo di -èrto, e intervento di lanza »lancia«, data la forma di fuso del suo corpo«, preuzeto od C. Nigre (Agl 15,501).

2.3. Ako pretpostavimo, kako smo pokušali (2.), da je ime *lokarda* nekad prekrivalo čitavu obalu i vrijedilo za skup {Ssc + Sco}, možemo isto tako pretpostaviti da se u jednom času nametnula potreba razlikovanja Ssc od Sco. Rješenje je moglo biti dvojako: (a) ime *lokarda* ostalo je kao oznaka za Ssc (kao što se dogodilo na nekim mjestima od Istre pa do selâ južno od Šibenika); (b) ime *lokarda* ostalo je kao oznaka za Sco (kao što se dogodilo na drugim mjestima od najsjevernijih otoka pa do Boke). I u jednom i u drugom slučaju ostala je »nepopunjena kućica« za jednu od vrsta: u rješenju (a) za sadržaj »Sco«, u rješenju (b) za sadržaj »Ssc«. Kako je do rješenja (b) došlo na znatno

većem broju točaka, ostalo je i više mjesta na kojima je valjalo jednoznačnim označiteljem designirati Ssc. U tu su svrhu mogli poslužiti:

(1) neki na mjestu zatečeni nazivi kao *škombar* (koji je ostao nemotiviran) ili *golac* (koji je paretimološki prilagođen našem sustavu), ili

(2) u jednoj starijoj fazi na našoj obali nastala imena kao *vrnut* i *sluša*, ili pak

(3) neki u mlađoj fazi posuđeni ili našim jezičnim sredstvima stvoreni nazivi kao *burdelj* ili *plavica*.

Ono što semantički karakterizira sva ta različita imena jest da niti jedno od njih ne može označavati obje vrste već samo jednu. Dok *lokarda* negdje vrijedi za Ssc, a drugdje za Sco, nazivi tipa (1), (2), (3) vrijede uvijek samo za jednu vrstu.

I areali tih dvaju tipova denominacije svaki su na svoj način karakteristični. Dok se areal tipa (*lokarda* = Ssc) ne može razgraničiti od areala tipa (*lokarda* = Sco) jer prvi neprestano »ulazi« u drugi, areali tipova (1), (2), (3) uglavnom su kompaktni i mogu se *grosso modo* ograničiti na ovaj ili onaj region, naravno, uvijek s jednoznačnim semantičkim sadržajem:

lokarda = vel Ssc (a) vel Sco (b)

(1), (2), (3) = aut Ssc aut Sco

2.3.1. Kad smo utvrdili denominacionu strukturu imena za par Ssc ~ Sco, preostaje nam teži dio posla: utvrđivanje podrijetla naziva tipa (1), (2), (?), tj. imena pomoću kojih su se ispunile praznine i označila vrsta koja je na datom mjestu ostala bez imena. Odmah istaknimo da ćemo u tom traženju etimologije naići na neočekivane teškoće. Usprkos činjenici da je u pitanju označavanje ekonomski vrijedne i u velikim količinama lovljene ribe, nailazit ćemo na imena koja su sa svojim oblikom izraza oštro ograničena na našu obalu, a to je rijedak slučaj u sredozemnim sustavima ihtološkog označavanja. Takovo nepostojanje paralela u izrazu ihtionima, koje zbog neprozirnosti samog izraza istovremeno onemogućava i pronalaženje paralela u sadržaju, tj. u semičkim crtama, znatno otežava etimološko ispitivanje. Ta se situacija može objasniti samo već istaknutom *détresse lexicale*, tj. nužnošću da se (naknadno) stvori ime za razlikovanje koje nameće razlika u ekonomskoj vrijednosti i traženosti dviju vrsta. Isti će faktor nametnuti i potrebu još jednog razlikovanja, to jest posebnog označavanja (a to znači i stvaranja novih izraza) za različite stadije u rastu ribe. Kod vrsta koje se love u velikim količinama jedan poteg mreže donosi čitava jata uglavnom jednakih primjeraka i tada je tzv. *pecàtura*⁸¹ i te kako pertinentna za cijenu po kojoj će se riba prodavati jer nije svejedno hoće li u kilogramu lovine biti 3—4 ili 15 primjeraka. Zbog toga ćemo kod tih dviju vrsta sretati, češće nego kod ekonomski manje vrijedne ribe, ne samo razliku u imenima između primjeraka »normalne« veličine (neoznačeno) i manjih primjeraka (označeno sa *uvv.*), već i posebna imena za najmanje primjerke (označeno sa *uvvs*).⁸²

2.3.2. Među imenima koja označavaju samo Ssc, naziv *škombar* (s varijantama *skombar*, *škumbar*, *skumbar*, *škombor* i *škombra*) zauzima po rasprostranjenosti treće mjesto iza znatnije proširenih *skuša* i *vrnut*. Našem obliku nije teško utvrditi podrijetlo jer je to ista riječ koju srećemo još kod starih Grka: *skómbros* (Aristotel HA 8, 15, 6; 9, 3, 1), odakle je posuđena u lat. *scomber* (Plaut, Ovidije, Plinije, Kolumela). Postanje je grčke riječi nepoznato. Strömberg 73 bi je htio protumačiti pomoću gl. *skombrízein* koji označava neko ispuštanje glasova, no, to je tumačenje,⁸³ iako formalno prihvatljivo, u slučaju Ssc/Scs semantički neodrživo.⁸⁴ Što se tiče našeg oblika, Skok 3,264⁸⁵ smatra da je to »noviji talijanizam od tal. *scombro*, *sgombro* < gr. *skómbros* koji je u Boki istisnuo dalm.-rom. *lokarda*«. Međutim, geografska distribucija tal. varijanti sa *sc-* i *sq-*, sa *-mbr-* i *-mr-*, te činjenica da mi ni na jednom mjestu ne poznamo ni refleks **zgombar/*žgombar* ni oblik u kojem se *-mbr-* ne bi bilo sačuvalo, upućuje nas na zaključivanje da smo mi (kao i pučki novogrčki *skumprí*, Proia 2197) naziv preuzeli iz ven. *scombro* (Boerio 630). Istina, potvrde su za *škombar* veoma stare. U trogirskom statutu (lib. II, c. 42) čitamo *scrumbi/ /scumbri*, a u korčulanskom *schumbrros* (p. 203), a to bi, zajedno s kompaktnošću bokeljskog areala, moglo govoriti u prilog starijem posuđivanju.

2.3.2.1. U Lovranu i Rapcu nalazimo proširenje leksema pomoću ven. deklinativnog morfema *-eto* > *-et*, pa se na taj način postiže oznaka za »srednju« veličinu:

Ssc	odrasli	srednji	mali
	<i>lokarda</i>	<i>škombret</i>	<i>golčč</i>

2.3.2.2. Nastavljači grč. *skómbros* pokazuju izrazitu vitalnost po istočnom Sredozemlju. Albanski pozna *shkumbri* i *skumbria* za Ssc/Scs (*Pesh. Shq* 172—3), *skumber*, *skumbri* (Ndoc Filipi-Ndoc Rakaj 1959, 262); bugarski *skumrija* za Ssc (Drenski 166, Mladenov 587); rumunjski *scrumbie* za Ssc jer je Scs tamo veoma rijedak (Vasiliiu 330).⁸⁶ Za novogrčki Bikélas 227 navodi *skúmbri*, *skomprí*, *skombríos*. Talijanske su potvrde veoma brojne: *scombero*, *sgombro*; *syommērē* i var. (za Abruce, Giammarco 406); *scombro* (za Genovu, Ankonu, Trst, Veneciju — Penso); *sgumbre*, *sgrumme* (za Bari, Scorgia 185); *scumburu*, *scúmmaru*, *scúmbaru*, *scurme*, *scummru* (za salentinske dijalekte, Rohlfs VDS 632); *skúrnu*, *skurmo* (za Kalabriju, Rohlfs *Lexicon* 464).⁸⁷ Za sardski, Wagner DES 2,395 potvrđuje *skúmburu* i *skúlmu*, a i za *skampírru* (koji je preuzet iz sic. *sgammirru* / kalabr. *sgambirru* »scombro«, *Diz. 3 Cal.* 2,267). smatra da je istog postanja.⁸⁸ Oblik *zgomburu* navodi Aquilina 576 za Maltu.⁸⁹ U zapadnoj su Romaniji nastavljači grč. izraza knjiške posuđenice koje se mogu zanemariti. Za galoromanski teritorij M. Müller, FEW 11,317, navodi st. prov. posuđenicu *scombre* iz 1458, dok iberormanski oblik *escombro*, koji za Kastiliju bilježi Lozano 385, valja smatrati kultizmom koji je prvotno značio neku drugu »plavu« ribu (Corominas DCELC 2,354).

2.3.3. Na relativno skućenom arealu koji obuhvaća Rab, Pag i nekoliko mjesta na otocima zadarskog arhipelaga, Ssc se naziva *skardinula* i *skrdinula*. Tumačenje tih naziva otežano je zbog toga što su potpuno izolirani i ograničeni na hrv. jezik, pa u drugim nomenklaturama ne nalazimo za njih nikakve paralele. Tumačenja koja su dosad davana nemoguće je prihvatiti jer su *realia* na kojima se temelje potpuno kriva. Tako je, na primjer, Arturo Cronia u svom poznatom prilogu »Elementi latino-italiani nel lessico di un dialetto čakavo« (ID 6, 1930, 120) ne samo krivo zabilježio sâm oblik, koji u Božavi nije *skardinola*⁹⁰ već *skardinula*, nego je dao i posve netočnu identifikaciju. Zaveden formalnom sličnošću sistematskog naziva *Cyprinus scardula* i postojanjem mletačkog slatkovodnog ihtionima *scardola*, jednostavno je sa *Cyprinus scardula* identificirao božavski naziv ni ne pomišljajući da bi tu moglo biti riječi o Ssc. Skok se u *ZfrPh* 54,472 poveo za njim, a priređivač je to prenio u ERHSJ 3,257 zamijenivši za *skardula* identifikaciju *Cyprinus scardula* netočnim i još manje strogim »riba u Vranskom jezeru na Cresu«, koje je našao u ARj. Odmah valja naglasiti da je *Cyprinus scardula*⁹¹ nevrijedna slatkovodna riba, koja se u Veneciji zove *scàrdola*, *scàrdola*: »pesce vilissimo d'acqua dolce« (Boerio 619). Međutim, dok u *ZfrPh* Skok izričito tvrdi da odnos između božavskog *skardīnola* (sic), tal. pretpostavljenog primitivuma *scàrdine* i ven. oblika *scardola*, *scardova* »nije jasan«,⁹² u ERHSJ se bez ikakva dvoumljenja zaključuje: »na dva tal. deminutivna sufiksa -inus + -ulus: *skardīnula* / -ola f (Rab, Molat, Božava) »scardola« mlet. *scardinola*«, iz čega bi se moglo zaključiti da mlet. pozna naziv *scardīnola*? Naravno, nigdje⁹³ se ne spominje da bi to bio Ssc, pa je čitav članak pogrešno postavljen jer ni Rab ni Molat ne mogu poznavati slatkovodnu vrstu *Cyprinus scardula*.

Kao što vidimo, takva su tumačenja daleko od toga da bi nam predlagala rješenje koje bi moglo barem donekle formalno ili semantički zadovoljiti. Na Cresu, gdje bismo zbog postojanja Vranskog jezera mogli i dopustiti djelovanje takvog slatkovodnog ihtionima, ne postoji ni jedno slično ime za Ssc. Zbog tih ćemo se razloga još jednom okrenuti prema starijim fazama.

Koliko ih mi poznamo, od svih potvrđenih starijih naziva za plavu ribu jedini oblik koji bi fonetski i sadržajno mogao odgovarati našim imenima o kojima raspravljamo u ovom poglavlju jest grčko ime za mlade Thunnidae *kordýlē* ili (kod Aristotela i Strabona) još češće *skordýlē*. Govoreći (HA 6, 16, 5) o migraciji i mriještenju tunja i skuša (*hoi thýnnoi kaì hoi skómbroi*), Aristotel ističe da iz njihovih jaja nastaju mladi koje, netom iziđu iz Crnog mora *kalúsīn hoi mēn skordýlas*. Interpretaciju tog istog mjesta čitamo, između ostalih, i kod Gesnera (*Nomencl.* 110): »Cum Thynni in Ponto pepererint fiunt ex ovo, quas vocant allii Scordylas (*skordýlas*, sunt qui *Cordylas* legant)«. ⁹⁴ Ako to znamo i ako se sa Strömbergom 36 oslonimo na Hesihijevo *kordýlē*, *korýnē*, *rópalon*, kao što prihvaća i Chantraine DELG 565, imali bismo metaforički prijelaz »hâton, massue« — »jeune thon«⁹⁵ (usp. naše *trupac*, *trupčić* *Auxis*⁹⁶ *bisus* BP, 111). Naravno, kao što to s pravom ističe J. Cotte 83, »nous n'avons évidemment aucun moyen de savoir si c'est uniquement le *Th. thynnus* dont les jeunes recevaient ce vocable, ou si d'autres espèces venaient le partager avec lui«. To tim više što mu Numenije (ap. Athen. 7,304e) pridaje epitet »plav« (usp. naće *plavica* za Sco).

Naše približavanje naziva *skardinula* grčkom ihtionimu *skordýlē*, nastalom iz opravdane metafore kojoj paralelu nalazimo i kod nas, bit će s formalne strane još prihvatljivije ako uzmemo u obzir naziv *skadirula*, što ga Hirtz 372 navodi kao pučko ime za Ssc u Novoj Novalji na Pagu, a što je vjerojatno nastalo metatezom od **skaridula*. Jedino što etimologiju *skadirula* < grč. *skordýlē* čini krhkom jest usamljenost našeg ihtionima. Međutim, više smo puta, a navlastito među imenima riba, vidjeli da je naša obala često uporan čuvar najstarijih grčkih ostataka, koji su se na njoj očuvali i onda kad su nestali na egejskim obalama (usp. V. Vinja, *Živa Antika* 5, 1955, 118—126).

2.3.3.1. Potpunu semantičku paralelu za *skordýlē* = *auksis*, što je izvedeno od *aúksē* »rast«, nalazimo u bakarskom nazivu za Ssc *mladica*, koje još Vuk u svom *Rječniku* pravilno identificira kao »die Makrele«, »scomber«: usp. ARJ 6, 818.

2.3.4. U još težu situaciju dolazimo kad hoćemo objasniti naše (i odista samo naše) nazive *skuša* i *vrnut*. Nepostojanje bilo kakvih paralela onemogućava svaki pokušaj tumačenja. Još je Skok 1933. u *Term* 50 bez okolišanja priznao: »U brojnoj familiji Scombridae imademo više interesantnih izraza. Tako ponajprije za ribu koja se naučno zove 'scomber scomber', dva naziva, kojih postanje ne znamo nikako objasniti. To su *skuša* i *vrnut*«. Kasnije, u ERHSJ, Skok će pokušati dati tumačenje za *vrnut*, ali *skušu* neće ni do-dirnuti.⁹⁷

Ni mi danas nismo u boljem položaju. Etimološki su nam ta dva naziva i dalje potpune nepoznanice. Zato ćemo se ograničiti na nekoliko golih podataka, navesti rijetke pokušaje tumačenja i pokušati pokazati u kojim bi pravcima možda vrijedilo usmjeriti daljnja istraživanja.

2.3.4.1. »*Skuša* se govori na najvećem dijelu našeg obalnog područja, a i u literaturi je obilno potvrđena. Književne su potvrde već od 17. stoljeća (Mikalja, Kavanjin). Naziv je *skuša* i dosada općenito prihvaćen za termin, što nije slučaj s mnogim drugim nazivima riba, pa ni sa *lokardom*... Ali i usprkos takvoj svojoj raširenosti naziv je *skuša* sve dosada ostao nejasan, iako i po svojem obliku i po naglasku (kratki silazni naglasak na prvom slogu)⁹⁸ i po svom glasovnom stanju potpuno liči na hrv. riječi. To i jest ono što mu je osiguralo prednost pred ostalim spomenutim nazivima...« (B. Finka, MR 8, 1956, 357).

Ni izvedeni likovi ni varijante, kojima se etimolog u prvom redu okreće kad je riječ o nerazjašnjenim izrazima, neće nam mnogo pomoći. Pored oblika u m. rodu *skuš*,⁹⁹ koji je mogao nastati prema m. r. u *vrnut* ili *škombar*, nalazimo oznake za manje primjerke izvedene bilo pomoću našeg deminutivnog morfema -iĉ: *skušić* bilo pomoću romanskog -ellus > -ej: *skušěj*. Deminutivnu tvorbu ž. roda vidimo u *skušarela*, gdje je na neobjašnjeno -ar- dodan romanski deminutivni morfem, kojemu je ubrzo izbljedjela njegova deminutivna vrijednost, pa je na već deminutivni oblik dodan naš morfem iste vrijednosti:

skušarelica (rom. *-ella* +/- hrv. srp. *-ica*). Primjeri takove pleonastičke, redundantne deminutivizacije nisu rijetki. I to je sve.

Od varijanti raspoložemo samo sa *sguša*, koju S. Car i H 369 prenose iz A. Korlevića (NV 12, 1904, 54). Međutim, taj bi izraz morao glasiti ili **zgušu* ili *skuša*.

Ne znamo ni za potvrde koje bi bile starije od onih naznačenih u ARJ. Jedini oblik koji može biti u vezi sa *skuša* je *escogo*,¹⁰⁰ koji čitamo za a. 1312 u poglavlju *de piscatoribus et vendentibus pisces* splitskog statuta i to u ovom kontekstu: »...debeant dare et uendere pisces emere uolentibus secundum antiquam consuetudinem, uidelicet salpam pro octo denarijs, sceronem pro duobus denarijs, axerbum¹⁰¹ pro tribus denarijs, escogo pro duobus denarijs... (sc. libram)«. Osim *escogo* postoji i var. lect. *eschogro*.¹⁰²

Oblik *escogo* zanimljiv je s više razloga. Najprije, veoma je vjerojatno da je označavao Ssc ili Sco. To se vidi iz mjesta što ga zauzima u cjeniku, jer dolazi nakon *šaruna/šnjura* (*Trachurus* sp.) tj. *scero(nem)* i *tunja* (*Orcynus thynnus*).¹⁰³ I cijena odgovara jer, ako se salpa plaća po 8 dinara, a tunj (ili trupac) po 3, onda se mora očekivati da će skuša ili lokarda biti jeftinije. Međutim, za nas je mnogo značajnije da je oblik *escogo* i za samog pisara nesvakodnevan. To se može zaključiti i po postojanju varijante i nadasve po izostanku deklinacije. Naime, dok se sva ostala imena riba navode, kao što to rečenična struktura traži, u akuzativu, *escogo* strši kao *nomen indeclinabile* koje se ne uklapa u deklinacione tipove kao imena drugih riba.¹⁰⁴ Gotovo bismo rekli da je to ime koje bi današnji redaktor teksta postavio u navodnike ili tiskao kurzivom. Prema tome, moglo bi se tvrditi da je *escogo* u 14. stoljeću bilo za pisara čudnovato ime, kao što je danas *skuša* svojevrsna za lingvistu.

U pogledu formalne strane tog hapaksa možemo samo reći da se *escopodudara* sa *sku-* iz *skuša*, dok nam je *-go* nejasno i dopušta svakojake hipoteze (usp. *grug* → *gruh* → *gruška mat* itd.).

Ako se na kraju okrenemo traženju leksikogene dominante ili semova na osnovu kojih je mogao nastati naziv *skuša* za ribu Ssc (ili Sco ili kojeg pripadnika obitelji Thunnidae), morat ćemo se zaustaviti na konstatacijama do kojih je došao Pierre Guiraud (1967, 34—50) ispitujući upravo etimologiju franc. izraza za Ssc. Odbijajući tradicionalnu etimologiju koja je franc. *maquereau* »skuša« izvodila iz nizoz. *makelaer* »entremetteur« i ne zadovoljavajući se tumačenjem da bi *maquereau* bilo nastalo zbog toga što bi *škombar* jednostavno bio »mariieur de harengs«,¹⁰⁵ Guiraud na osnovu popisa od stotinjak apelativa za sadržaj »šara«, »mrlja-st«, »pruga-st« itd., koji se odnose na 25 riba, 34 ptice. 13 gmazova i 9 sisavaca, uspostavlja inventar jedne semantičke kategorije i polazeći od tog inventara pokušava odrediti oblik pomoću kojeg su te »stvari« denominirane. Na taj način dolazi do vrlo uvjerljivog zaključka da se može »poser en principe que tout animal tacheté tend à tirer son nom de cette particularité et que, réciproquement, tout désignatif de la tache tend à donner leur nom à des animaux tachetés«. Tek tada pristupa primjeni te metode na različite referente koji nose ime *maquereau* i, na osnovu morfosemantičke konvergencije, dolazi do konstatacije »que les animaux tachetés, et plus particulière-

ment les poissons, tirent leur nom de ce caractère; que le *maquereau*, poisson varié, est explicitement nommé *vairat* dans le midi;¹⁰⁶ que tous les sens du mot *maquereau* s'appliquent à des animaux, plantes ou objets tachetés; le mot étant un dérivé du verbe *maquer*, »contusionner«. La convergence morpho-sémantique laisse donc peu de doute sur l'origine de *maquereau* 'scomber'«.

Takva je situacija u pogledu *maquereau* »scomber«. Ukratko smo je opisali da bismo ukazali na ispravnost Guiraudova postupka i da bismo vidjeli ima li u našem slučaju elemenata koji bi takav postupak opravdali. Nažalost, možemo samo reći da je naša osnova *skuš-* usamljena i da možemo pretpostavljati da nije slav. podrijetla. Ako je romanskoga, a to je u ovoj klasi naziva i više nego vjerojatno, može se pomišljati na semantičkim vrijednostima bogatu obitelj lat. oblikâ *quatio/quassum* odnosno složenica na *-cutio/-cussum*. Među njima, zbog *s-* dolazi najprije u obzir *excutio/excussum*. To znači da za naš oblik uvjetno postavljamo: *skuša* < *excussa*. Može li se takva etimologija braniti? Semantičke su vrijednosti tog glagola vrlo raznolike, a od semova koji bi za tumačenje našeg oblika mogli doći u obzir u prvom je redu »udariti« (usp. gore franc. *maquer*, tal. *maccare* »pestare«, »ammaccare«, koji su u osnovi franc. *maquereau* i tal. *maccarello*).¹⁰⁷ Da se lat. glagol u rom. jezicima obilato razvijao i u tom pravcu, lako se uvjeriti iz brojnih potvrda što ih daje REW 2995—2998: EXCUSSA »Erschütterung«, EXCUSSIO »Worfeln«, *EXCUSSORIUM »Dreschflegel«, EXCUTERE »herausschlagen«¹⁰⁸ i još više iz čitavog niza prov. oblika koje navodi Mistral *Tresor* 1003 (*escoussa*, *escousseja*, *escoussaia* »bâtonner«, *escoussou*, *escoussou* »fléau à battre le blé« i dr.). Ako pažljivije pogledamo, vidjet ćemo da se nalazimo u istom semantizmu kojim nam već citirana Hesihijeva glosa (v. 2.3.3.) tumači pomoću sadržaja »batina« ime za mladu plavu ribu.¹⁰⁹ No, *excussus* može izražavati i sem »bacanje«, »hitanje« (*excutare sagittam*, *excutare tela*), a i sem »hitati (se)« i sem »ono što se baca« odgovaraju našoj ribi koja se u ljetnim mjesecima u velikim jatima približava obali i baca se iznad morske površine: usp. udio izraza i sadržaja *lanza* u tal. *lanzardo* > hrv. *loncarda* (2.2.1.1.), te izraza i slike *strómbos* u unakrštanju *scurmu* × **strombulu* = *strummu*, *strummele* (bilj. 27). Najzad, *excussus* može značiti i »napet«, »ispružen« (*excusso lacerto* i *excussis manibus* kod Seneke, *Ben.* 2, 6, 1 i 2, 31, 5), a i to se podudara i s nazivima koje smo dosada vidjeli i s poznatim morfološkim crtama te riblje vrste.

Zaključujući, možemo reći da se, u nedostatku sigurnije, izrazito ihtionimske argumentacije, priklanjamo izvođenju oblika *skuša* iz lat. EXCUSSA (od *excutio*), a da semantičku stranu problema, tj. koja je vrijednost lat. riječi predstavljala inicijalnu motivaciju za naš oblik, ostavljamo otvorenom, dok se bolje ne prouči njen semantički razvoj u rom. jezicima.

2.3.4.2. U sličnoj smo situaciji kad pokušavamo objasniti drugo ime za Ssc *vrnut*. Još više nego *skuša*, to se ime i po obliku i po glasovnom stanju može smatrati našom riječi iako se nitko nije decidirano izjasnio o njezinu podrijetlu. G. Maver je »fino a prova contraria« smatra slavenskim oblikom (*Ricerche slavistiche* 4,222), a Skok se je tek¹¹⁰ u ERHSJ 3,629 odlučio na pretpostavku »zacijelo od *vrtjeti* prema *vrnuti (se)*« U prilog Skokovu mišljenju

govori semantizam oblika djelomično izvedenih iz **strumbulu* (v. bilj. 97) i sama činjenica da se riba često baca i u skoku okreće.^{110a} No, s time se ne slaže završno -ut, koje jest »sufiks participskog podrijetla« (Skok), ali pasivne, a ne aktivne vrijednosti, a kod *skuše* se na neku »zavinutost« ne može nikako pomišljati.

Dopušteno nam je uzeti u obzir i mogućnost izvođenja iz primitivuma VER »proljeće«. Poznato je da je *vrnut* riba koja se najviše pojavljuje i lovi u proljeće,¹¹¹ a to se izražava pučkim imenom *poisson d'avril* (Rolland 3.165) i sistematskim nazivom *Scomber vernalis* MITCHILL. Međutim, kod takvog se tumačenja javljaju formalne teškoće jer, ako i nalazimo romanske oblike izvedene iz *vern-oticus*, *vern-aticus* (FEW 14,273), oblik **vernutus* nije potvrđen.

Zbog svega toga, kao i u slučaju *skuše*, i za *vrnut* pitanje podrijetla ihtionima moramo ostaviti bez odgovora. Oba su naziva danas naše riječi, vrlo dobro prilagođene našem jezičnom sustavu, ali nismo kadri utvrditi okolnosti pod kojima su nastale.¹¹²

2.3.5. Naprotiv, mislimo, da u isto tako naizgled našem nazivu za Ssc iuv *golac* i u varijantama *golčić*, *goljčić* i *golcić* možemo utvrditi izvor riječi i motivacioni impuls koji je stranu riječ prilagodio našem sustavu dajući mu motivaciju tj. opravdanost sadržaja. Kao što smo već pokazali na drugom mjestu,¹¹³ izvor tim našim oblicima valja tražiti u grč. *kolias* »lacertorum minimus« (Plinije 32,146). O identifikaciji tog grč. ihtionima već smo govorili u 2.1.1. i bilj. 69. Ovdje ćemo samo naglasiti da je oblik dobro sačuvan navlastito u istočnom Sredozemlju i da označava bilo manje primjerke Ssc bilo Sco, što potvrđuje već iznesenu pretpostavku da je designacija faze u rastu bila i u starijim jezičnim stadijima preča od samog razlikovanja Ssc od Sco. Na to se svodi i Belonovo mjesto iz *De Aquatilibus...* (edit. 1552): »Porro Lemnii minores scombros vulgo colias nominant... Verum quid inter scombrum et coliam intersit, nihil aliud observari posse puto, quam quod colias magis parvus sit: scomber vero paulo maior. Dixerim itaque libenter coliam piscem scombrorum pusillorum generis esse«. Grčki oblik nastavlja sa istim značenjem bug. *koljoz* (Drenski 168); rum. *colios(ul)* (Vasiliu 332; Joubin — Le Danois 11); današnji grčki *koliós* (Proia 1381); PMCM 190); turski *kolyoz* (Nalbandoğlu 10); hebrejski u Izraelu *kolias* (FAO Work. Doc. 9/A, 6). Južnotalijanski su refleksi brojni i raznoliki: *culèa* (za Bari, Penso), *culeie* (Taranto 44), *culèu*, *colèu*, *ulèu* (Rohlf s VDS 183; 785; 938; *Lexicon Graec.* 251).¹¹⁴

Uz takovu rasprostranjenost grč. ihtionima nije nimalo čudno što se on sačuvao i na našoj obali. Tu se paretimološki naslonio na naš pridjev *gol* (jer Ssc/Sco nemaju ljuski)¹¹⁵ i rezultat je bio *golac* sa navedenim varijantama.¹¹⁶ Međutim, takvo bi se tumačenje moglo i ne prihvatiti, pa bismo za *golac* mogli pomišljati na autohtono izvođenje iz *go(l)*, kad ne bismo raspolagali s oblikom *gulja*, u kojem veze s *go(l)* nema, a njime se označava velike primjerke Ssc, kao što se sa *gujić* označava male.¹¹⁷ Postojanje neprozirnog oblika *gulja* uz prozirno *golac* rječito nam govori o kontinuitetu grčkog ihtionima.

2.3.5.1. Na *gulja* se po formalnoj i sadržajnoj paradigmi nastavlja *ljulja*, naziv za Sco na relativno značajnom arealu Hrvatskog primorja. Lako objašnjiva varijanta od *ljulja* je *juja*. H 210 preuzima od S. Cara proširenu tvorbu *ljuljevčić*, koju sami nismo zabilježili.¹¹⁸

2.3.5.2. Budući da postoji na istom terenu, možemo reći da se na *gulja* ili *ljulja* paradigmatiski formalno nastavlja i termin *bokulja*. To je naziv kojim se na Rabu i Pagu označavaju veliki primjerci Ssc. Hirtz ga je zabilježio u Jablancu (str. 48) navodeći da narod ribu tako naziva zato što se nalazi po *bokovima* tj. stranama. Nije, međutim, isključeno ni miješanje venecijanizma *bokun* »(veći) komad«, kao što se dogodilo u nazivima *bokunjaša* i *bokunjašica* za Smaris alcedo. U svakom slučaju neprozirne *bokulja*, *gulja* i *ljulja* potekle su iz istog izvora iz kojeg je potekao i naknadno motivirani *golac*.

2.3.6. Na znatnom području koje se proteže od istočne Istre pa do Raba, Sco se zove *plavica*. Ime se lako tumači pomoću oznake za boju *plav*, a i činjenicom da je Sco najčešći predstavnik tzv. *plave ribe*. U toj sintagmi pod istim izrazom ujedinjuju se dva sadržaja: »plav« = »modar« i »plavati« = »biti na površini«, »plivati«.¹¹⁹

↳ franc. *poisson bleu* (Rolland 3,165) i tal. *pesce blu*

(P.-S.), *pesce azzurro* (Tortonese).

2.3.6.1. Oznaka za boju *bijel* u osnovi je dvočlanog naziva *belica lokardica*, kako se na Lastovu nazivaju najmanji primjerci Ssc, koji još nisu dobili karakterističnu plavu boju.

2.3.7. Već smo više puta u ovom poglavlju naišli na slučajeve da imena druge plave ribe (Sarda, Auxis) mogu označavati i Ssc/Sco. To je lako razumljivo, navlastito kad je riječ o oznakama za veće primjerke. Tada je teško odrediti granicu između denotacije i prenesene upotrebe jer se usporedba izrazito velike lokarde s palamidom nameće sama od sebe: dvije ribe imaju istu boju, isti nacrt, a osnovni razlučni sem je veličina. Velika je *lokarda* (gotovo) *palamida* (= Sarda), jednako kao što je mali *trup* (= Auxis) gotovo *šugar* (v. popise 111 i 107). To nam tumači upotrebu naziva *pastrica/pastirica* (kojim se redovito označava palamide) za velike Ssc. Što se tiče etimologije tog ihtionima, koji se temelji na oznaci okusa *pastar/paštar* »kaštar«, »opor«, »asper«,¹²⁰ o njoj će biti više govora na drugom mjestu kad budemo raspravljali o nazivima plave ribe koji sadrže taj isti sem (*jutej*, *šerban*, *špuntunić* . . .).

2.3.7.1. D. Lambl je 1854. zabilježio u Boki Kotorskoj *grancat* kao oznaku za Sco. Kako su njegovi podaci i identifikacije redovito pouzdani, nema razloga da sumnjamo da je i *grancat* nekada bio u upotrebi kao oznaka za lokardu ili neku drugu plavu ribu. I u tom je slučaju riječ o izražavanju sema »neugodan okus«, koji smo maločas spomenuli. *Grancat*, jednako kao i ven. *rancido*, *grancio*¹²¹ »rancio«, »vieto« (Boerio 552 i 314; A. Prati, *Etim. ven.* 141),

potječe iz lat. RANCIDUS »ranzig« REW 7040,¹²² a taj se sadržaj u ihtionimu lako tumači karakterističnim okusom ribe (»Carni non molto apprezzate per il loro sapore oleoso«, P.-S. 80).

2.4. Da se za označavanje manjih (i najmanjih) primjeraka Ssc upotreb-
ljavaju posebno oznake vidimo iz još nekoliko slučajeva.

2.4.1. Baošić u Boki Kotorskoj pozna za tu svrhu naziv *čir* (koji se osjeća kao *collectivum*), a Dubrovnik *šira*.¹²³ Prvi smo oblik sami zabilježili, dok za drugi potvrdu nalazimo i kod B. Kosića (*GIHND* 10, 1898, 81). *Čir* i *šira* očito potječu iz istog etimona. Sasvim istoznačne oblike pozna i južnotalijanski gre-
citet. Rohlfs, EWUGr 2235 navodi *dzírru* »piccolo sgombro«, *dzírru*, *dzírrè* »Art Thunfisch«, *nzírru* »Thunfisch«.¹²⁴ Isti se oblici navode u *Diz3Cal* 2,419, dok u VDS 842 nalazimo *zírru* »pesce marino della famiglia dei tonni«, a u VDS 433 *nzírru* »tonnina, specie di tonno«. Rohlfs sve te oblike tumači pomoću novogrč. *tsēros* »kleine getrocknete Makrele«,¹²⁵ koje za srednjogrčki spominje i Sop-
hocles 1080 (*tsēros* »dried scomber«). Riječ je raširena po čitavom Balkanu: bug. *čiroz* (Drenski 166), rum. *tír*, *cirus* (Vasilii 330),¹²⁶ tur. *çiroz* »die in der Sonne getrocknete magere Makrele« (Heuser 76; *Promysl.* 628).¹²⁷ Posebno je pitanje odakle smo mi preuzeli naše *šira/čir*. Geografski razlozi i izostanak morfološkog proširenja govore u prilog zaključku da je riječ o elementarna posuđenim iz južne Italije,¹²⁸ ali nije moguće posvema isključiti mogućnost le-
vantinskog podrijetla tuđice koja je mogla trgovačkim putem prodrijeti u naš jezik kao oznaka najprije za »sušenu plavu ribu«, a tek kasnije postati naziv za Ssc iuvss.

2.4.1.1. Ne razabiremo ni formalne ni semantičke okolnosti i impulse koji su doveli do viškog izrazito afektivnog *čurlica* za Ssc iuvss.¹²⁹

2.4.1.2. Za isto tako sitne primjerke na terenu je nešto bolje potvrđen oblik *burdelj/burdej*. Mislimo da se taj naziv može protumačiti dalmatinskim semantičkim razvojem mlet. posuđenice *burdel*, *burdil* < ven. *bordelo* »bor-
dello« → »chiasso« (Boerio 214). Razvoj značenja »lupanar« → »nered« → »žamor« čest je u rom. jezicima. Osim ven. i tal., usp. i pariško *bordel* »tapage«, »esclan-
dre« (FEW 1,439).¹³⁰ U Dalmaciji se značenje dalje obogaćuje i, jednako kao u *bulikan* »graja«, »buka« (< VULCANUS REW 9462, Skok 1,234), dolazi i tu do novog sadržaja »mnoštvo«, »gomila«, pa izričaj *ima hi búrdil* znači »ima ih mnogo«. *Burdelj/burdej* shvaća se kao zbirna imenica (v. gore *čir*) i odnosi se na najmanje primjerke koji se love u velikim količinama.¹³¹ No, ni to tuma-
čenje nije sasvim sigurno jer se oblik *burdel* javlja na našem obalnom području sa više značenja. Tako u Puntu na Krku pridjev *burdel* znači »nezreo«, »ze-
len«,¹³² a to je isto što i »kiseo«, »ljut«, pa se po semantizmu može približiti već spomenutom *past(i)rica*, koje izvodimo iz *paštar* »opor«, »asper« jednako kao *jutej*, *šerban*, *špuntunić* (v. gore 2.3.7. i 2.3.7.1.). Na Dugom otoku (Veli rat) *burdē(l)*, osim »bordello«, »rumore« znači i »smutnja«, »čakula«. Izrazito afektivni sadržaj ihtionima, kao što se vidi, otežava pravilno tumačenje.

BILJEŠKE

¹ Drugi rod, tj. *Upeneus*, može se zanemariti. Pojavio se u novije doba u Sredozemlju imigracijom iz Crvenog mora kroz Suez, Tortonese 11, 134.

² U daljem izlaganju označavamo ih Mb (= *Mullus barbatus*) i Ms (= *Mullus surmuletus*).

³ *Surmuletus* nije lat. oblik već od sistematičara skovani hibrid. St. franc. je poznao *sormulet*, a srednjefr. *surmulet*, gdje je *sor-* < SAUR-; P. Barbier RLaR 67, 366, FEW 6/3, 202.

⁴ »Occorre tenere presente come la forma del muso non sempre consenta di distinguere questa specie da *M. surmuletus*, poichè il grado di obliquità del profilo può essere pressochè il medesimo«, Tortonese 11, 137.

⁵ Apicius *De re coquinaria*, ed. C. Garratano — Fr. Vollmer, Leipzig (Teubner), 1922, p. 74 (4, 142 i 160; 10, 455).

⁶ Podrobnu analizu vrijednosti ihtionima *mullus* u latinskih pisaca izvršio je F. Préchac in *Revue Etudes Latines* 14, 1936, 102 ss. i 17, 1939, 279 ss.

⁷ Usp. Kolumela RR 8, 17.

⁸ Jedina netočnost u tom Plinijevu opisu jer se *Mullus* ne može hraniti tvrdim školjkašima.

⁹ I Kolumela ističe da je *mullus saxatilis* traženiji nego *lutarius* (usp. naše → → *glibavac*, *foangarica*). Prema tome, otpadaju sve sumnje (Saint-Denis 68) oko tobožnjeg nerazlikovanja dviju vrsta. Rimski pisci razlikuju dvije vrste, ali ih, kao negdje i mi, nazivaju jednim neoznačenim imenom *mullus*.

¹⁰ Plinije ne misli na *trilje od kamena*, već na primjerke iz luka ili ulovljene uz samu obalu; usp. ven. *barbòn de porto* (Boerio 63).

¹¹ Na pitanje tobožnjeg trokratnog mriještenja u jednoj godini Plinije se vraća i u 9, 162 (»mulli ter«), a podatak crpe iz Aristotela (HA 5, 9, 1: *hē dē trigle mōnē trīs*). Vidjet ćemo niže da je to vjerovanje odigralo određenu ulogu i u pučkoetiološkom »tumačenju« imena *triglē*. *Mullus* se zapravo »riproduce in primavera e estate«, Tortonese, 11, 137.

¹² O »terapeutiskim« vrijednostima ribe Plinije naširoko raspravlja u 32. knjizi (8; 104; 138; 149).

¹³ »Mullum expirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari proceres gulae narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus«, 9, 66.

¹⁴ ... et tenui suffusus sanguine *mullus* (Hal. 123); *puniceis mullis* (Mos. 117).

¹⁵ Cf. Boisacq 653.

¹⁶ Ako se nije zbrinuto, kako misli J. Cotte 100.

¹⁷ Kod kasnijih pisaca pojavljuju se varijante *trigla*, *trigla* te deminutivni oblici *triglion* i *triglis*, — *idos*.

¹⁸ Strömberg 72 naprotiv misli da se *triglē* može smatrati za izvedenicu od *trizein* »einen kleinen scharfen Ruf ausstossen, piepen, zirpen, schwirren, knirschen«, no ta se *lautmalende Bezeichnung* zbog izostajanja svakog glasanja kod *Mullus* sp., jer nema mjehura, ne može prihvatiti. Na ovom mjestu valja naglasiti da nije nikako dopušteno brkati modernu sistematsku oznaku roda *Trigla* (Artedi), koja se danas upotrebljava za oznaku »gudalica« (*Triglidae*, kokoti), sa st grč. *triglē* koje označava, kako smo vidjeli, *Mullus* sp. To je još jedna od negativnih strana izazvanih nekritičnošću sistematičara, o kojoj je već bilo mnogo riječi (usp. J. Cotte, str. 11).

¹⁹ »Pod donjom usnom ima dva velika crvolika pipala, kojima čeprka po dnu«, Pom. Enc., 1, 381; »Deux barbillons tactiles sous la mandibule«, Dieuzeide 2, 294. Usp. njem. općeniti naziv *Meerbarbe* i Ciceronovo *barbatulus mullus* (*Paradoxa* 5, 2, 38).

²⁰ »Teinte générale rouge carmin«, M. Poll 249; v. i Seneka *Nat. Quaest.* 3, 18, 5.

²¹ *Triglē* (Proia 2413, Bikélas, Rolland) nije nigdje *dimotikē léksis*.

²² V. bilj. 3.

²³ »Salmonete (1555, *Autoridades*, Covarrubias) no tiene que ver con *salmón*, pez absolutamente distinto, mas que por etimología popular; en realidad se tomó del fr. *surmulet id*, antiguamente *sormulet*...« Corominas DCELC 4, 130.

²⁴ FEW 13/2, 272.

²⁵ »El gall. *trilla* no sólo significa 'salmonete', sino que también es nombre de varias especies de redes, prueba del carácter popular del vocablo en la región«, Corominas DCELC 4, 576.

²⁶ Nisu ni potrebne ni opravdane Wartburgove rezerve o identifikaciji (FEW 10, 533).

²⁷ T. de Caraffa 72, P. -S. 27; Wagner DES ne navodi sard. imena za *Mullus* sp.

²⁸ Nalbandoğlu 29 za Mb; Davidson 111. Oba autora navode kao ime za Ms *tekir* (= »schwarzgrau«, cf. *sor-mulet*, bilj. 3).

²⁹ Naravno, gdje je to potrebno. To nije slučaj u Crnom moru, gdje postoji samo Mb, sistematski označavan *Mullus barbatus ponticus* ESSIPOV: rum. *barbunul* (iz ven. preko sr. grč., Cioranescu 67), bug. *barbun*, *barbunja* (kao i u turskom iz grčkoga, Georgiev BER 33, Drenski 203). Naprotiv, na atlantskim obalama čest je samo Ms, kojeg se u nizoz. naziva izrazito konotiranim *Koningvisch*, *Koning van de Poon* (M. Poll 247).

³⁰ Ulcinjski oblik (istog porijekla) *barbun* preuzet je iz albarskoga *barbuni* (*Pesh. Shq.* 149), dok su istarski oblici preuzeti iz tršćanskog mletačkog.

³¹ V. i Rohlf's VDS 759—760: *tregghia* i *tregghiezóla* »piccola triglia«.

³² Skok 3, 501; Vasmer GrLW 144. Vukov oblik *priglja* (?) prenose Skok i Vasmer (ib. 123). Na terenu ga nismo zabilježili. A. Ive (DLV 113) navodi za Vrdnjan *tréja*.

³³ O tom sufiksu, v. Skok 3, 538.

³⁴ Koji u Dalmaciji nema deminutivnu vrijednost; usp. Skok 3, 534.

³⁵ Skok 1, 499.

³⁶ Usp. *mare de grongo: mat od grunja* (*Motella* sp.)

³⁷ Za ↳ usp. turski *camur tekiri* (= »red mullet of mud«), A. Caferoglu BALM 2—3, 59.

³⁸ V. Skok 1, 450 (s. v. *dubok* II).

³⁹ Etimologija nije do kraja razjašnjena, Skok 1, 168—9.

⁴⁰ Usp. V. Vinja 1967 (2) p. 129 uz RFW 3183.

⁴¹ Usp. V. Vinja 1959 (2) p. 27 uz REW 5520 MERDA »Kot«.

⁴² Usp. ↳ *triglia di rena* za Livorno i *trigghia sapunára* za Catanzaro (Penso).

⁴³ V. Skok, 3, 181.

⁴⁴ V. za istog Mb nazive *kopač* i *mašljun* (1.5.1.1.); Skok 2, 146.

⁴⁵ »Vivent en petites troupes, circulant avec rapidité. On les pêche surtout à la senne«, Boudarel 336.

⁴⁶ Etimologiju za *masa* v. Skok 2, 381. Ne možemo isključiti, međutim, da je naša leksija *trlja od mase* nastala prilagodbom mlet. leksije *barbòn de nassa* kojom se označava istu ribu. To tim više što je slika sadržaja za »vrša« (= ven. *nassa*) česta među našim oznakama za *Mullus* sp.: *trilja od vrše*, *vršarica*.

⁴⁷ Etim. v. Skok 2, 26—7.

⁴⁸ ↳ brojna su u sredozemnim jezicima; usp. tal. *tregghie de scoglie* (Bari, Scordia 204), *tregghie de scheuggie*, *tregghie de petre* (Taranto 46); prov. *roudgé de roco* (Marseille, Dieuzeide 2, 298); španj. *salmonete de roca*, kat. *moll roquer* (Lozano 333) itd.

⁴⁹ »Zadjev u Stonu je visoki kam u dnu mora, za koji mreža zapne, a glagol je *zadjesti*«, Luko Zore, cit. u ARj 21, 780; Skok 1, 414.

⁵⁰ Usp. kod Parčića: *Bad m roccia, rupe nel mare, secca*.

^{50a} U izvorniku: *Jak bad morski stinoviti, koga vali man probiju* (str. 180).

⁵¹ Usp. *sekač* kao naziv za glavoča.

⁵² Etim. v. Skok 3, 21.

⁵³ Za etimologiju tog često raspravljanaog pomorskog termina, v. Skok 1, 197. Za kronologiju i jezik preuzimanja može biti pertinentno postojanje oblika sa -g: *brāg* (Smokvica na Korčuli); cf. ARJ 1, 583; za tal. *brago*, v. Tommaseo-Bellini 1, 1030.

⁵⁴ Bez oznake mjesta gdje je takav naziv u pučkoj upotrebi.

⁵⁵ Etimologiju za *brk*, v. Skok 1, 21.

⁵⁶ A. Korlević navodi i *brkašić*. Sumnjiv je za Mb naziv *kukavica*, što ga čitamo kod V. Belamarića.

⁵⁷ Usp. ven. naziv (*barboni*) *agostani*, tj. iz mjeseca kolovoza (E. Ninni 9). Međutim, obje trilje dobre su kroz čitavu godinu, a to najbolje kazuje venecijanska poslovica *Tria e barbon no perde mai stagion*.

⁵⁸ Skok 2, 375—6.

⁵⁹ Etim. v. Skok 1, 611, s. v. *grč*.

⁶⁰ ARJ 21, 828 »određuje« značenje natuknici *zgrčnica* (prenoseći je iz Kolombatovića) jednostavnim »ime ribi« (1975!)

⁶¹ Radi lakšeg snalaženja u znanstvenoj sinonimici dajemo pregled suvremenih sistematskih prikaza.

Tortonese 11, 345 ss.

Fam. *Scombridae*

Gen. *Scomber* Linné

Scomber scombrus L.

= (*Scomber scomber* 105)

Scomber japonicus colias GM

= (*Scomber colias* 106)

CLOFNAM 1, 465—6

(obradio E. Postel)

156 *Scombridae*

156.1 *Scomber* Artedi Linné, 1758

Scomber (*Scomber*) *scombrus* L.

Pneumatophorus

Scomber (*Pneumatophorus*) *japonicus* Houttuyn

Dieuzeide 3, 133 ss.

Fam. *Scombridae*

Genre: *Scomber*

Scomber scombrus L.

Genre: *Pneumatophorus*

Pneumatophorus colias GM.

FFA 599

(Miroslav Zei/Erich Abel)

2F4a *Scombridae*

2F4a1 *Scomber scomber* L.

Scomber japonicus HOUTTUYN

U našem ćemo se izlaganju služiti starijim (Carusovim) sistematskim nazivima *Scomber scomber*, skraćeno *Ssc*

Scomber colias, skraćeno *Sco*,

kako je naznačeno u zagradama uz Tortoneseovu sinonimiku.

⁶² Do iste situacije dolazi i u Italiji. Da se uoči miješanje naziva za dvije vrste dovoljno je letimično pogledati popise što ih donose Penso i P. -S.

⁶³ Vidi V. Vinja 1959 (1), 158—9; i kod T. Šoljana (RJ 317 ~ 318) ukazuje se na različitu geografsku distribuciju vrijednosti sinonimnih naziva za *Ssc* ~ *Sco*.

⁶⁴ Niže (1.1.1) ćemo pokušati pokazati da je i za latinsku praksu *lacerta* bio »širi« termin u odnosu na *scomber* i *colias*.

⁶⁵ Usp. sistematske nazive za Sco: *Scomber pneumatophorus* DELAROCHE i *Pneumatophorus colias* GMELIN.

⁶⁶ Usp. sistematski naziv *Scomber macrophthalmus* RAF., CLOFNAM 156.1.2.

⁶⁷ Oba mogu doseći do 45 cm (RJ 317 i 318), dok Tortonese (11, 348 i 349) smatra da kod obje vrste »la lunghezza può eccezionalmente raggiungere 50 cm.« Jednaku dužinu ističe i FFA 600. Jedino Luther i Fiedler (str. 33) navode za Ssc 50 cm, a za Sco 35. U XVI je stoljeću Rondeletius (8, 8) ustvrdio upravo obrnuto, tj. za njega je *colias* veći nego *scomber*.

⁶⁸ Vidjet ćemo da se sva četiri ihtionima i dandanas nastavljaju u našem jeziku.

⁶⁹ Tako u izdanju *Loeb* (V. H. S. Jones), dok izd. *Teubner* (Mayhoff) ima *coliae*. Druge su varijante *collia* i *colla*. U svakom slučaju, *colias* se najbolje slaže s *Parianus*, *Sexitanus* i s *minimi*, a i Átenej navodi akuzativ *kolian*. Više o tome, v. J. Cotte 91.

⁷⁰ Na tom je mjestu lat. tekst nečitak. No, da je ime *lacertus* označavalo više vrsta vidi se i iz drugog mjesta u Plinija: *lacertorum genera* (32, 149).

⁷¹ Vidi za tu svrhu vrijedan doprinos Božidara Finke »Lokarda, skuša, šnjur« in MR 8, 1956, 356—7. Tome članku, naprotiv, nije cilj ispitivanje etimologije, pa zato valja zanemariti neke njegove formulacije koje se odnose na filijaciju oblika.

⁷² Jednako kao i mi, na osnovu geografske rasprostranjenosti oblika, B. Finka predlaže *lokarda* za Sco, a *skuša* za Ssc.

⁷³ Za transfer značenja gušter → *Scombridae* (i *Thunnidae*), vidi brojne primjere koje navodi P. Barbier, RLaR 58, 313.

⁷⁴ Usp. Pierre Guiraud 1967, 38.

⁷⁵ Zabilježili smo samo varijantu *lukarda* u Božavi na Dugom otoku. Razliku tog božavskog oblika prema krčkom *lokarda* ističe i A. Cronia ID 6, 1930, 114. Oblik *lodard*, što ga Skok 1, 59 (s. v. *argitla*) navodi za Perast, ili je nestao ili je krivo zabilježen. Mi smo u tom mjestu ustanovili samo opoziciju *škombar* ~ *lancarda*.

⁷⁶ Usp. Ž. Muljačić, *Abruzzo* 7, 1969, 52; Za Rimini, Targioni (cit. u *Pr.* 656) navodi *lucardo*.

⁷⁷ Novogrčki *lakérda* (Proia 1465) znači »Atlantic bonito (= *Sarda sarda*) cut in slices and salted in barrels or boxes», OECD 544.

⁷⁸ Ni Boerio ne propušta da istakne često brkanje »...meno ricercato del vero Sgombero, con cui però vien talora confuso«.

⁷⁹ Skok se i prije navraćao na taj ihtionim (*ZfrPh* 54, 43E i 57, 473, *Term* 50).

⁸⁰ REW omaškom navodi *lačas* umjesto velj. *laçar*.

⁸¹ *Pecàtūra* (rjeđe *pecàdūra*) označava broj komada ribe u jednom kilogramu. Riječ je preuzeta iz tal. *pezzatura* »divisione in pezzi e dimensione degli stessi«, a izvedena je iz *pezzo* »komad« (keltskog podrijetla, REW 6450). DEI 2888 naznačava kao vrijeme prve potvrde tal. značjeja »grossezza dei 'pezzi' di pane, carbone, ecc.« godinu 1942. Međutim, naša je posudenica znatno starija, a to znači da joj je i izvor stariji.

⁸² Vidi popis 105 in fine.

⁸³ Hesihijevo *skombríai* i *gongysai* spominje i Boisacq 878, ali on ne vidi kako bi se time moglo objasniti *skómbros*.

⁸⁴ »Mehr als ungewiss«, Frisk GEW 2, 737. Neprihvatljiva je i etimologija što je predlaže F. A. Wood (*Amer. Journ. of Phil.* 49, 1929, 44) < *skambós* »crooked«, »bent asunder«, tj. »savijen«, »kriv«, jer takav sadržaj za Ssc/Sco uopće nije opravdan.

⁸⁵ Ne razabiremo zašto priređivač postavlja u natuknicu *skombri m. pl.* (?) iako se odmah naglašava »običnije sa sk- > šk- *škombar*.«

⁸⁶ Iz sr. grč. *skumprí*, Cioranescu DER 740.

⁸⁷ U južnotalijanskim se dijalektima često istim imenom nazivaju obje vrste, koje se naknadno razlikuje pomoću eventualne determinacije (na primjer, u Palermu *scurmu veru*) ili pomoću dvočlanog naziva. Tako se u Catanzaru opozicija Ssc ~ Sco

izražava sa *strummu lacertu* ~ *strummu cucuzáru* (Penso). Po čitavom jugu Italije dolazi do unakršćavanja sa *strómbos* (latinizirano u *strombulus*) »zvrc«, što odgovara vretenastu obliku tijela Ssc/Sco: *strummu* (Messina), *strummele* (Taranto 45), *strumbu* (za Kalabriju, Rohlfs Lexicon 464). Joubin—Le Danois navode oblik *strumbulu* za Korziku, a potvrđuje ga (samo za Sco) i Caraffa 108 (za Cap Corse).

⁸⁸ Tako je mislio i Rohlfs u EWUGr 1973, ali je to mišljenje u *Lexicon* s. v. *skómbros* napustio.

⁸⁹ Arapski nastavljači istog oblika brojno su zastupljeni u zemljama tog jezika (*al-'isqumri*, *skombri*, *kaskomri* itd); v. Oman, br. 203—204.

⁹⁰ Ne možemo razabrati što znači bilj. 4 u ID 6, 120: »In Dalmazia *scardínola*?
⁹¹ = Scardinius erythropthalmus L. = Leuciscus scardafa BONAPARTE. *Scardinius* su sistematičari skovali prema tal. *scardola* (Tortonese 10, 259, n. 1), a *scardafa* je prema pučkom obliku iz Umbrije i Lacija. Napomenimo da se srednjovjekovni oblici *scardeva*, *scarduá* pojavljuju u XIV st. samo u unutrašnjosti Italije (P. Sella 511).

⁹² »Das Verhältnis dieser Formen ist nicht klar.«

⁹³ *Skardula* za slatkovodnu ribu na Cresu (Vransko jezero) bilježi i ARj 15, 201, dok oblik *skardínula* s točnom identifikacijom navodi samo H 373.

⁹⁴ *Cordyla* sa istim značenjem nalazimo kod Plinija (9, 47; 32, 146), kod Marcijala (3, 2, 4; 11, 52, 7; 13, 1, 1), a *cordula* kod Apicija 9, 435.

⁹⁵ H. Frisk GEW 1, 918: »Die Bedeutung 'junger Thun' kann auf 'Keule' zurückgehen«; za *skordýlë*, v. 2, 738.

⁹⁶ Aristotel nam na istom mjestu (HA 6, 16, 5) pruža i vrijedno tumačenje za *auxis*, naziv što su ga sistematičari upotrijebili za *trupca*. Iz njegova navođenja vidimo da ta riba veoma brzo raste i, što je za nas posebno značajno, da je drugdje, kad je u toj fazi rasta, nazivaju *skoráyle*.

^{96a} Usporediti izosemičke paralele koje navodi C. Battisti (BALM 2—3, 1960—61, 81): *kháraks* »palo appuntito« → *karakías* un pesce, *kamasên* pesce da *kámaks* »per-tica« (Strabone 36).

⁹⁷ Dok *vrnut* ima svoju natuknicu 3, 629, *skuša* je uopće nema. Tri mjesta na koja upućuju indeksi 4, 367 (*bašta*, *pěna*, [skombri]) ne sadrže nikakvih obavještenja, a izraz se *skuša* samo spominje u različitim kontekstima.

⁹⁸ Raširen je i oblik s drugačijim akcentom: *skúša*. ARj 15, 382 ne donosi akcenta za *skuša*. Samo navodi *skúša* kad citira Belin rječnik, a *skuša* citirajući Stulića.

⁹⁹ Navodi ga i ARj 15, 382.

¹⁰⁰ Oblik donose naš *Lexicon Lat. MA Iug* 416 i Pietro Sella 224, oba s neodređenim značenjem »piscis genus« (»pesce«).

¹⁰¹ U *Lexiconu* omaškom *axerbum* umjesto *axerbum*.

¹⁰² Koju Sella ne navodi, a koja u *Lexiconu* omaškom glasi *eschorgo*.

¹⁰³ Da je *axerbus* trupac ili jedna od tunja pokazali smo u Vinja 1960 (1) 156—9. Redaktori *Lexiconu* oprezno su se zadovoljili neodređenim »piscis genus« ne upuštajući se, kao što je to učinio priređivač prvog svešćića *Glossarium mediae latinitatis Croatiae*, p. 87, u neodržive spekulacije o tobožnoj krivoj grafiji koja bi trebala biti *acherna*, a to bi, prema istom priređivaču, morao biti lubin (!).

¹⁰⁴ *Escogus*, kako čitamo kod Selle, samo je autorovo dovođenje oblika na jedan »normalni« lat. deklinacioni tip.

¹⁰⁵ »Selon une croyance populaire, le maquereau qui, comme on le sait, accompagne les troupes de harengs dans leurs migration, aurait pour fonction de rapprocher les harengs mâles des femelles«, Bloch—Wartburg, s. v. *maquereau*.

¹⁰⁶ Guiraud se namjerno ograničio na galoromanske potvrde koje mu je pružala golema grada FEW-a. Da je izišao iz tih okvira, bio bi, navlastito u tal., našao brojna imena za Ssc/Sco koja potvrđuju ispravnost njegove teze (*maccarello*, *naccariedde*, *scocchiarello*, *pisaru* . . .).

¹⁰⁷ »Si on examine la forme du mot *maquereau*, il est clair qu'elle s'insère dans le vaste champ des dérivés d'un verbe *maquer*, *macher* qui signifie »frapper« et, secondairement, »contusionner«, d'où l'idée de »tache.«

¹⁰⁸ Usp. i FEW 3, 286—289.

¹⁰⁹ Usp. jednaki postupak u francuskom: nakon mriještenja Ssc se zove *cheville* (Boudarel 309, Rolland 3, 166) što je izvedenica od *cheville* < C(L)AVICLA »Pflock«!

¹¹⁰ U Term 50, »skuša i vrnut su dva naziva kojih postanje ne znamo objasniti.«

^{110a} Tom tumačenju govori u prilog i semantička paralela koju nalazimo u katalanskom: tamo se mali tunj (»peix petit, cria de la tonyina«) zove *golfàs* (Lozano 387, Alcover—Moll 6, 331), a ta riječ znači »zvrk«, »čigra« i iste je etimologije kao i naše *gof*, Seriola dumerili RISSO; neosnovano je Skokovo tumačenje u 1. 630 (v. Vinja /1973—74/ 554 i d.).

¹¹¹ »Lov pada u proljeće i u toplijim mjesecima«, J. Basioli SRJ 179; »Seasonal: epipelagic from spring to autumn«, CLOFNAM 156.1.1; »Mène au printemps une existence pélagique, proche de la surface des eaux; l'espèce se rassemble alors en bancs importants«, Dieuzeide 3, 136.

¹¹² Moramo ovdje spomenuti »amaterske« etimološke pokušaje koje je S. Car objavio u *Ribaru* 1944, 18, a od kojih neki, iako su izneseni na naivan način, nisu lišeni osnovanosti. Tako za *vrnut* on ovako zaključuje: »Lokarda ili skuša dolazi k obalama iz morskih bližih i daljih dubina u proljetnim mjesecima: *mensibus vernalis*, *vernīs*, *vernūtis*, kao proljetna riba *piscis vernalis*, *vernus*, *vernutus*«. Tako je nastao *vrnut*, dok je *skuša* nastala od *excussa* (*excutio*) jer ta riječ znači »nemiran, preplašen, uzrujan, agitiran«. Skuše vrlo su nemirne ribe, kao *excussae*, *piscis excussi*«. Car navodi čak da splitske prodavačice ribe uzvikuju »Eskuše! Eskuše!«. Naprotiv, »etimologije« za *lokarda* i *lancarda* neodoljivo podsjećaju na metodu Gillesa Ménage-a iz 17. stoljeća. Po mišljenju S. Cara, imena za Scombridae u vezi su s imenima za pticu šojku ili kreju koja je brbljava (*garrula*), pa zbog toga autor ovako opisuje semantičke i formalne promjene: »ales *garrula* — ales *loquax* — eles *loquarda* i, pohrvačeno *lokarda*«. Slično se dogodilo i sa sinonimom *lancarda*: »šojka je ptica želudarka (žirovka), ales *glandaria* — *glandarda*, pa otale metatezom *ales langarda* i *lancarda*!«

¹¹³ V. Vinja 1956 (3) 37—38.

¹¹⁴ Za južnu Francusku usp. »*Colias lacertorum minimus est. Etiam hac aetate a Graecis colios corrupte vocatur; ab iis qui Niceam incolunt coguiol corruptè quasi colias appellatur*«, P. Gyllius, *De nomin.* p. 549.

¹¹⁵ Osim što Sco na tzv. *corselet* ima nekoliko ljuski; v. 2.1. (tabela).

¹¹⁶ Belostenec (2, 463) bilježi *golècz* »riba morszka, scombrus minor« i (2, 108) *golècz riba* »piscis scombrus parvus«; ARj 3, 249 *gòlac*; 3, 250 *golčič*. Skok 1, 582 navodi *golčič* »mali vrnut« i tumači ga pomoću hrv. srp. *gò*.

¹¹⁷ Za Vrbnik na Krku, I. Žic (ZNŽO 5, 1900, 72) navodi *gujić*.

¹¹⁸ K. M. Harambašić (*Bršljan* 5, 1890, 33) navodi ime *!jublja*, za koje H 209 misli da je »iskvareno od *!julja*, no nije uopće sigurno da je tu riječ o Sco.

¹¹⁹ Usp. ARj 10, 23 (*pláv* »caeruleus«) i 10, 25 (*plavati* »nato«); Skok 2, 679 i 685.

¹²⁰ ARj 9, 672 i 697; Vinja 1960 (1) 158.

¹²¹ Za više pojedinosti, v. Vinja 1959 (2) 30—31.

¹²² Za *r-igr-*, usp. *rancid/grancid* (Kušar, *Rad* 118, 24), *rankav* (Korčula) / *grančav* (Šibenik), te *rampin/grampin* »kuka«, *runjat/grunjat* »brundati«.

¹²³ Ni ARj ni Skok taj oblik ne bilježe.

¹²⁴ U 2. izdanju EWUGr (= *Lexicon* ...) te natuknice nema.

¹²⁵ *Tsiros* »petit maquereau séché« (Pernot 454); *tsiros* »skómbros apeksēram-ménos« (Proia 2440).

¹²⁶ G. Antipa, FIR 229, navodi *ciros*, *cirus* za *Alosa nordmanni*.

¹²⁷ *Promyslovyje ryby*, Moskva 1949, bilježi i ruski *čirus*.

¹²⁸ Iz M.-L. Wagnerova članka u DES 1, 452 nije lako zaključiti o kojoj je vrsti riječ u sardskom *čirroni*, jer se navode veoma neodređena značenja »sauro grigio, lucertola di mare, pesce tarantola«, a to bi mogao biti *Trachurus* ili čak *Ssc/Sco* (*lucertola* = *lacerta*/?!) i »zerolo di fondo. zerro di fondo, smaride insidiatore«, a to je sigurno jedan od pripadnika obitelji *Maenidae* (usp. kod nas *širolja*!).

¹²⁹ Vidi i M. Deanović, *Rad* 344, 24 (br. 577).

¹³⁰ Furlanski *bordel* »chiasso«, v. *NPirona* 66.

¹³¹ Naprotiv, *burdelj* u *Srbiji* (jednako kao i u bug) čuva najstarije značenje »koliba« kao i zapadnorom. *bordel* »capanna« iz kojeg se razvilo »lupanar« (Skok 1, 239); za paralelan razvoj usp. *casa* → *casino*, ven. *casin* »bordello«, »lupanare« (Boerio 145), odakle naša posuđenica *kazin*, *kažin*.

¹³² Usp. REW 1405 (»wilder Weinschössling«?); FEW 1, 633.

POPISI NAZIVA I GEOGRAFSKIH DISTRIBUCIJA

79

Mullus barbatus L. (= <i>Mullus fuscatus</i> RAF. <i>Mullus ruber</i> LAC.)	PMCM 147 RJ 380 Pr. 622 FFA. 579	TRILJA OD BLATA
Mullus surmuletus L.	PMCM 148 RJ 381 Pr. 623 FFA 579	TRILJA OD KAMENA

A) Geografska distribucija osnovnog naziva bez obzira na vrstu jer naziv pokriva gotovo bez izuzetka obje vrste

<i>trilja</i>	Medulin, Volosko, Srakane, Valun, Malinska, Punať, Baška Nova, Stara Baška, Bakar, Bakarac, Crikvenica, Klenovica, Starigrad D, Lukovo, Jablanac, Prizna, Karlobag, Barbat, Murter, Žirje, Zaton Š, Skradin, Zablaće, Krapanj, Jadrtovac, Milna, Hvar, Gradac, Vela Luka, Korčula, Lumbarda, Cavtat, Meljine, Baošić
<i>trlja</i>	Unije, Ilovik, Lopar, Novalja, Pag, Olib, Zapuntel, Molat, Rava, Sestrunj, Sali, Rivanj, Ugljan, Kali, Kukljica, Tkon, Tribanj, Paklenica, Ražanac, Vinjerac, Novigrad, Petřčane, Prosika, Jezera, Kaprije, Šibenik, Rogoznica, Sevid, Drvenik V, Okrug, Maslinica, Grohote, Krilo, Omiš Bol, Trn
<i>trija</i>	Mošć. Draga, Omišalj, Povlja, Sumartin, Vrboska, Jelsa, Zračće, Sućuraj, Baškavoda, Podgora, Drvenik B, Komiža, Brna, Račišće, Lovište, Trpanj
<i>trigla</i>	Korita, Koločep, Kostanjica, Perast, Dobrota, Muo
<i>trigja</i>	Postira, Žuljana, Duba, Hodilje, Doli, Mokošice, Mlini
<i>triglja</i>	Suđurađ, Bar
<i>trja</i>	Stobreč
<i>târja</i>	Nerezine (iuv: <i>târlica</i>)
<i>târla</i>	Susak
<i>tarlja</i>	Srakane (Mb), Mali Lošinj, Premuda, Silba, Ist, Veli Rat, Božava

<i>trljun</i>	Privlaka, Kaprije, Rogoznica
<i>trljica (iuv)</i>	Maslinica
<i>trijuncin (iuv)</i>	Bol
<i>trijun</i>	Žirje, Vrboska
<i>trijunić (iuv)</i>	Stari Grad H, Jelsa
<i>trigjica</i>	Hodilje
<i>trljus</i>	Novigrad, Neviđane, Tkon (iuv)
<i>trljuh (iuv)</i>	Kukljica, Prosika, Vrgada, Murter
<i>trljuf</i>	Ježera (Ms)
<i>barbun</i>	Krnica, Lovran, Supetar, Postira, Korčula, Lumbarda, Trpanj, Duba, Govedari, Prožura, Korita, Sudurad, Koločep, Mokošice, Ulcinj
<i>barbon</i>	Peroj, Rabac, Dubrovnik
<i>barban</i>	Cavtat
<i>barbunezica</i>	Slano (Mb)
<i>barbūc</i>	Novalja (Ms)
<i>brbun</i>	Krtole

79a

B) Dvočlani nazivi

1. za *Mullus barbatus* L.

<i>trilja od fanga</i>	Split
<i>triglja fangarica</i>	Drače
<i>triglja kopačica</i>	Orebić
<i>trigla prava</i>	Muo
<i>trija od gliba</i>	Baškavoda
<i>trilja vanjska</i>	Klenovica
<i>trljica od fanga</i>	Maslinica
<i>trlja od polja</i>	Trn
<i>trlja blatarica</i>	Ražanac, Vinjerac, Krilo
<i>trija glibuja</i>	Podgora
<i>trija glibovica</i>	Drvenik B
<i>trlja od sanbuna</i>	Iž
<i>trlja od mase</i>	Pag
<i>trlja glavačica</i>	Rava
<i>trlja od fanga</i>	Olib, Ugljan
<i>trlja od blata</i>	Okrug, Grohote
<i>trija od blata</i>	Omišalj
<i>trlja baboškarića</i>	Novigrad (veći primjerci)
<i>trilja smrda</i>	Starigrad D
<i>barbun od fanga</i>	Mali Lošinj, Zaton M, Molunat
<i>barbun od blata</i>	Strp
<i>barbun od gliba</i>	Stoliv
<i>brbun od gliba</i>	Krtole

2. za *Mullus surmuletus* L.

<i>trilja od kamena</i>	Baška Nova, Crikvenica, Barbat, Gradac
<i>trilja grotarica</i>	Vinjerac
<i>prava trilja</i>	Ilovik, Sali, Šibenik, Rogoznica, Split, Bol
<i>trilja crvena</i>	Milna
<i>trilja od bada</i>	Split
<i>trigla kriva</i>	Muo
<i>trilja od tvrda</i>	Klenovica
<i>trilja od zadiva</i>	Maslinica
<i>trilja od praga</i>	Baškavoda
<i>trilja bračna</i>	Podgora
<i>trilja pragenjača</i>	Drvenik B
<i>trilja od kamena</i>	Hodilje
<i>trilja od škrape</i>	Krilo
<i>trilja od vrše</i>	Pag
<i>trilja vršarica</i>	Novigrad
<i>trilja baduša</i>	Stobreč
<i>trilja od skrasa</i>	Ugljan
<i>trilja od kamena</i>	Iž, Okrug, Grohote
<i>trilja od grote</i>	Starigrad D
<i>trilja od kāmika</i>	Omišalj
<i>trilja od grote</i>	Olib
<i>barbun od kamena</i>	Mali Lošinj, Molunat
<i>barbun od grote</i>	Strp
<i>barbun od seke</i>	Stoliv
<i>brbun od seke</i>	Krtole

C) Jednočlani nazivi

1. za *Mullus barbatus* L.

<i>batoglavka</i>	Milna
<i>batoglavka</i>	Sutivan
<i>foangarica</i>	Nerezine
<i>fangarica</i>	K. Kambelovac
<i>glibavac</i>	Kostanjica
<i>kopač</i>	Račišće, Brijesta
<i>mašljun</i>	Perast
<i>pujoglavica</i>	Sevid
<i>pravčić</i>	Sali
<i>praščić</i>	Sali
<i>pračić</i>	Žman
<i>brkaš</i>	Omiš
<i>brkavica</i>	Crikvenica
<i>lužina</i>	Tribanj

2. za *Mullus surmuletus* L.

<i>barbun</i>	Medulin, Volosko, Valun, Lastovo, Slano, Zaton M, Mlini, Meljine, Baošić, Kostanjica
<i>zgrčenica</i>	Trpanj
<i>skrčenica</i>	Crikvenica
<i>vršarica</i>	Novigrad
<i>marčana</i>	Drač
<i>marčanica</i>	Brijesta
<i>trljuf</i>	Ježera
<i>brakuja</i>	K. Kambelovac

NAZIVI IZ IHTIOLOŠKIH IZVORA

Mullus barbatus L.:

bradeč (bradašćić; brkaš; prašćić; trljuf batoglavac (ili blatar, ili dubljinaš, ili divlji); brkavica (trlja, trglja) batoglavka (batoglavica, muljarica, blatarica, dubljinka. divlja); grbavica; barbun (RJ); trlja batoglavica (Lorini); barbon (za Novalju, H 30); bradašćić (Lorini, str. 72, H 50); bradavčica (H 50, bez oznake mjesta); bradovatica (M. Medić, 1901, H 50); brkaš (M. Medić, 1901, H 53); brkašćić (A. Korlević, 1904, H 53); brkavica (S. Brusina, 1898—99; F. Furlić, 1881, H 53); kukavica (?) (V. Belamarić, 1909, H 189); mrena morska (!) (A. Korlević, 1904, H 243); trlja brkavica (A. Korlević, 1904, H 430); trljun (za Rogoznicu, H 430); batoglava brkavica (Fink).

Mullus surmuletus L.:

bradeč (bradašćić ili brkaš) šiljoglavac (ili grebenar, kamenjarac, pitomi); brkavica (trlja, trglja) šiljoglavka (grebenjarka, kamenjarka, obalka, pitoma); barbun; mlač = = zgrčenica (RJ); trlja prava, trlja dugonosica (Lorini); barbuc (~ trlja) (za Novalju, H 30); dugonosica (H 91, bez oznake mjesta); trijun (H 429, bez oznake mjesta); trijunčić (za Hvar, H 429); trijuš (~ trija prava) (za Zlarin, H 429); triljun (~ trilja) (za Kaprije i Zlarin, H 429); šiljoglava brkavica (Fink).

105

<i>Scomber scomber</i> L.	PMCM	189	
(= <i>Scomber scombrus</i> L.	RJ	318	
<i>Scomber vernalis</i> MITCHILL)	Pr.	655	SKUŠA
	FFA	599	

<i>skuša</i>	Nevidane, Tkon, Novigrad, Vrgada, Žirje, Kaprije, Rogoznica, Drvenik V, Okrug, Grohote, Stobreč, Krilo, Split, Milna, Sutivan, Supetar, Postira, Povelja, Sumartin, Bol, Hvar Brusje, Zračće, Sućuraj, Podgora, Drvenik B, Trn, Vis, Komiza, Lovište
<i>skuš</i>	Premuda
<i>skušarelica</i>	Žirje (iuv)
<i>skušarela</i>	Kaprije (iuv)
<i>skušej</i>	Okrug (iuv), Drvenik B (iuv), Korčula (iuv)
<i>skušić</i>	Olib (iuv)
<i>škombar</i>	M. Lošinj, Lun, Olib, Paklenica, Vinjerac, Meljine, Baošić, Kostanjica, Strp, Perast, Dobrota, Muo, Lepetane, Stoliv, Krtole

<i>škombar</i>	Ulcinj
<i>skombar</i>	Unije, Ist
<i>škumbar</i>	Strakane, Martinšćica C, Nerezine
<i>skumbar</i>	Ilovik
<i>škombr</i>	Peroj, Medulin, Krnica, Novalja, Barbat
<i>škombr</i>	(srednja veličina): Rabac, Lovran
<i>skardinula</i>	Rab, Pag, Zapuntel, Veli Rat, Božava
<i>skrdinula</i>	Rava, Sestrunj, Žman, Sali, Kali, Kukljica, Ugljan, Rivanj
<i>mladica</i>	Bakar
<i>bokulja</i>	Rab, Pag (za velike primj.)
<i>past(i)rica</i>	Trogir
<i>lokarda</i>	Rabac, Mošć. Draga, Lovran, Volosko, Cres, Valun, Omišalj, Malinska, Punat, Baška Nova, Stara Baška, Martinšćica R, Kraljevica, Crikvenica, Selce, Klenovica, Starigrad D, Lukovo, Jablanac, Prizna, Karlobag, Lopar, Tribanj, Ražanac, Privlaka, Petručane, Prosika, Murter, Jezera, Zaton Š, Skradin, Šibenik, Zablaće, Krapanj, Jadrtovac
<i>vrnut</i>	Vela Luka, Prigradica, Brna, Račišće, Korčula, Lumbarda, Lastovo, Draše, Žuljana, Trpanj, Brijesta, Duba, Hodilje, Ston, Broce, Doli, Govedari, Prožura, Korita, Slano, Suđurađ, Koločep, Zaton M, Mokošice, Mlini, Cavtat, Molunat
<i>vernut</i>	Koستانjica
<i>golac (iuv)</i>	Martinšćica R, Crikvenica, Starigrad D, Lukovo, Prizna, Karlobag
<i>golčić (iuv)</i>	Martinšćica C, Nerezine, Omišalj, Malinska, Punat, Bakar, Bakarac, Jablanac, Sali, Kali
<i>goljčić (iuv)</i>	Lopar
<i>golčić (iuv)</i>	Rabac, Mošć. Draga, Lovran
<i>burdelj (iuvss)</i>	Trpanj
<i>burdej (iuvss)</i>	Postira, Povelja, Gradac
<i>čurlica (iuvss)</i>	Vis, Komiža
<i>belica lokardica</i>	(iuvss) Lastovo
<i>gujić (iuv)</i>	Vrbnik
<i>gulja</i>	Crikvenica (vel. primj.)
<i>šira (iuvss)</i>	Dubrovnik
<i>čir (iuvss)</i>	Baošić

NAZIVI IZ IHTIOLOŠKIH IZVORA

skuša; vrnut; lokarda (po sjevernom Hrvat. Primorju); skrdinula (po zadarskom otočju); škombar; mladi = golac ili burdelj (RJ); skuša, vrnut (Lorini); glavnjica (Fink, str. 47, u H ne postoji); goljac (K. M. Harambašić, 1890, H 113); golec (za Vrbnik na Krku, I. Žic, 1900, H 113); lokardica (za Beli na Cresu, A. Bortulin, 1914; za Pag, H 204); lokardić (za Veli Rat, Zlarin i Vis, H 204); sguša (A. Korlević, 1904, S. Car, 1944, H 349 /?/); skušača (H 377, ne radi se o Sc. Scomber); šir (H 407 krivo navodi B. Kosića, 1898—9, umjesto šira /f/); obična skuša (Fink).

Scomber colias L. GM.	PMCM	190	
(= Sc. japonicus colias GM.	RJ	317	LOKARDA
Pneumatophorus colias GM.	Pr.	656	
Scomber macrophthalmus RAF.	FFA	599	
Scomber pneumatophorus DELAR.)			

<i>lokarda</i>	Unije, Srakane, M. Lošinj, Ilovik, Barbat, Lun, Novalja, Pag, Premuda, Silba, Olib, Ist, Zapuntel, Molat, Rava, Sestrunj, Veli Rat, Žman, Sali, Rivanj, Ugljan, Kali, Kukljica, Nevidane, Vrgada, Žirje, Kaprije, Rogoznica, Sevid, Drvenik V, Okrug, Maslinica, Grohote, Split, Stobreč, Krilo, Milna, Sutivan, Supetar, Postira, Povelja, Sumartin, Bol, Hvar, Brusje, Stari Grad H, Vrboska, Jelsa, Zračće, Sućuraj, Baška Voda, Podgora, Drvenik B, Gradac, Trn, Vis, Komiža, Vela Luka, Prigradica, Brna, Račišće, Korčula, Lumbarda, Lastovo, Lovište, Drače, Žuljana, Trpanj, Brijesta, Duba, Hodilje, Broce, Doli, Govedari, Prožura, Korita, Slano, Suda rađ, Koločep, Zaton M, Mokošice, Mlini, Cavtat, Molunat, Strp
<i>lukarda</i>	Božava
<i>lancarda</i>	Medulin, Krnica, Rabac, Lovran, Tkon, Paklenica, Privlaka, Vinjerac, Novigrad, Petružane, Murter, Jezera, Zaton Š, Skradin, Šibenik, Zabraće, Krapanj, Jadrtovac
<i>lancard</i>	Stoliv
<i>lančarda</i>	Kostanjica
<i>lancada</i>	Ražanac
<i>plavica</i>	Mošć. Draga, Volosko, Cres, Valun, Martinšćica C, Nerezine, Omišalj, Malinska, Bakar, Bakarac, Selce, Starigrad D, Lukovo, Prizna, Rab
<i>ljulja</i>	Baška Nova, Punat, Starigrad D, Prizna, Sv. Juraj, Jablanac, Lopar, Tribanj
<i>juja</i>	Stara Baška
<i>skuša</i>	Ulcinj

NAZIVI IZ IHTIOLOŠKIH IZVORA

plavica; ljulja; skuša bjelica; lokarda (po Dalmaciji); lancarda (po zadarskom otočju) RJ; lokarda (Lorini); grancat (za Boku Kotorsku, Lambl, 1854); (skuša) bilica (za Trogir, A. Ostojić, 1887; za Ist, H 39); juja (za Vrbnik na Krku, I. Žic, 1900; H 147); ljublja (K. M. Harambašić 1890; H 147 misli da je »iskvareno od ljulja« /?/); lju-ljević (S. Car, 1943, H 210); plavic (za Bakar, M. Medić, 1925; H 305); skuša bjelica (A. Korlević, 1904; H 377); skuša plavica (Fink).

BIBLIOGRAFIJA, KRATICE I ZNAKOVI

- Aquilina, J. *Nomi maltesi di pesci molluschi e crostacei del Mediterraneo*, Malta University Press, 1969.
- ARJ — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske Akademije*, I—XXIII, Zagreb, 1880—1976.

- BALM — *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo*, Venezia—Roma, 1, 1959. i d.
- Bartoli, M. G. *Saggi di linguistica spaziale*, Torino, 1945.
- Basioli, SRJ — *Sportski ribolov na Jadranu*, Zagreb, 1975.
- Belamarić, V. *Priručnik za ribare, ljubitelje ribarstva i ribarskog obrta*, Šibenik, 1909.
- Bikélas, M. D. »Sur la nomenclature moderne de la langue grecque« in *Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques en France*, 12, 1878, 208—237.
- Boerio, G. *Dizionario del dialetto veneziano*. Terza edizione aumentata e corretta. Venezia 1867.
- Boisacq, DELG — E. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* 4e édition, Heidelberg, 1950.
- Boudarel, N. *Les richesses de la mer. Technologie biologique et océanographique*. Encyclopédie Biologique, vol. XXIX, Paris, 1948.
- Caraffa, T. de *Les poissons de la mer et la pêche sur les côtes de la Corse*, Paris, 1929.
- Chantraine, DELG — P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*; Paris, 1968 i d. (A—P).
- Cioranescu, DER — Al. Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife—Madrid, 1966.
- CLOFNAM — *Check-list of the fishes of the north-eastern Atlantic and of the Mediterranean*. editors: J. C. Hureau and Th. Monod, I—II, UNESCO, Paris, 1973.
- Corominas, DCELC — J. Corominas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana* I—IV, Bern, 1954.
- Cortelazzo, M. »Vocabolario marinaresco elbano« in *Italia Dialectale XXVIII* (Nuova Serie V), 1965, 3—124.
- Cortelazzo, M. *L'influsso linguistico greco a Venezia*, Bologna, 1970.
- Cotte, J. *Poissons et animaux aquatiques au temps de Pline. Commentaires sur le livre IX de l'Histoire naturelle de Pline*. Paris s. a. (1944).
- Davidson, A. *Mediterranean Seafood*, Penguin Books, 1972.
- DEI — C. Battisti — G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano* I—V, Firenze 1957.
- Dieuzeide, R. — M. Novella—J. Roland, *Catalogue des poissons des côtes algériennes*, vol. I Alger, 1953; vol II (2e édition revue et augmentée) 1959: vol. III, 1955.
- Drenski, P. *Ribite v Bŭlgarija*, Bugarska akademija nauka, Sofija. 1951.
- FFA — Rupert Riedl, *Fauna und Flora der Adria. Ein systematischer Meeresführer für Biologen und Naturfreunde*; 2. Auflage, Hamburg, 1970.
- Frisk, GEW — H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch* I—III, Heidelberg, 1973.
- Georgiev, BER — V. Georgiev i dr., *Bŭlgarski etimologičen rečnik*, Sofija, 1962 i d.
- Gesner, K. *Nomenclator aquatiliū animantium in mari et in dulcibus aquis degentium . . . Tiguri MDLX*.
- GHND — *Glasnik Hrvatskoga naravoslovnoga društva*, Zagreb, 1886 (od 1908. naziv promijenjen u »prirodoslovnog društva«).
- Giammarco, E. *Lessico marinaresco abruzzese e molisano* (Quaderni dell'Archivio linguistico veneto, 2), Venezia—Roma, 1963.

- Guiraud, P. H. *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, 1967.
- Heuser, Fr. — Miroslav Hirtz, *Rječnik narodnih zooloških naziva*, knj. III Ribe (Pisces), Zagreb, 1956.
- Joubin, L. *Türkçe — Almanca lûgat*, İstanbul, 1942.
- Lambl, D. et E. Le Danois, *Catalogue illustré des animaux marins comestibles des côtes de France et des mers limitrophes avec leurs noms communs français et étrangers*, I—II, Paris, 1925.
- Le Berre, A. *»Ryby adriatické«* in *Časopis českého musea v Praze*, 28, 1854, 37—64; 167—192.
- Lorini, P. *Ichthyonymie bretonne*, 3 vol., Brest, 1970—1973.
- Lozano, F. — *Lexicon latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, (urednici M. Kostrenčić, V. Gortan, Z. Herkov), Zagreb 1973 i d. (A—P).
- Luther, W. *Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama Jadranskoga mora*, Beč, 1903.
- Lythgoe, J. and G. *Nomenclatura ictiologica. Nombres científicos y vulgares de los peces españoles*. Instituto Nacional Español de Oceanografía, No 31, Madrid, 1963.
- Massignon, G. — Fiedler, K., *Unterwasserfauna der Mittelmeerküsten*, Hamburg und Berlin, 1961 (franc. prijevod *Guide de la faune sous-marine des côtes méditerranéennes*, Neuchâtel et Paris, 1965).
- Nalbandoğlu, Ü. *Fishes of the Sea. The Coastal Waters of the British Isles, Northern Europe and the Mediterranean*, London, 1971 (tal. prijevod *Il libro completo dei pesci dei mari europei*, Milano, 1973).
- OECD *»Faune et pêche à Bonifacio et Porto-Vecchio (Corse)«* in *Revue de Linguistique Romane*, 26, 1962, 403—456.
- Oman, G. *Türkiye Deniz Balıklarının Sözlüğü*, İstanbul, 1954.
- Parčić, D. — *Multilingual Dictionary of Fish and Fish Products prepared by the Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD), Paris, 1968.
- Penso, G. *L'ittionimia nei Paesi Arabi del Mediterraneo* (Quaderni dell'Archivio Linguistico Veneto, 3), Firenze, 1966.
- Pesh. Shq. *Rječnik hrvatsko-talijanski*, Zadar, 1901.
- Poll, M. *»Dizionario dei nomi scientifici e dialettali dei prodotti della pesca«* in *Bollettino della Pesca, Piscicoltura e Idrobiologia*, XVI, 1940, 1—101.
- Pr. — G. D. Poljakov, Nd. Filipi, K. Basho me pjesëmarrjen e A. Hysenaj, *Peshqit e Shqipërisë*, Tiranë, 1958.
- PMCM *Faune de Belgique: Poissons marins*, Bruxelles, 1947.
- P.—S. — J. V. Carus, *Prodromus faunae mediterraneae sive descriptio animalium maris mediterranei incolarum*, I—II, Stuttgart, 1889—1893 (svi se navodi odnose na II svezak).
- Rakaj, Nd. — G. Bini, *Catalogue des noms de poissons, mollusques et crustacés d'importance commerciale en Méditerranée*, Roma, 1965.
- A. Palombi—M. Santarelli, *Gli animali comestibili dei mari d'Italia*, II izdanje, Milano, 1969.
- »Emrat e peshqëve dhe organizmave të ujit. Emrat shqip të disa peshqvet, ernave dhe veglavet të peshkimit« in *Buletin i Universitetit shtetëror të Tiranës; Seria Shkencat natyrore*, No 1, 1970, 3—19.

- Rohlf's EWUGr — G. Rohlf's, *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, Halle, 1930 (II izdanje nosi naslov *Lexicon graecanicum Italiae inferioris*, Tübingen, 1964).
- Rohlf's VDS — G. Rohlf's, *Vocabolario dei dialetti salentini (Terra d'Ot-
tando)* 3 volumi, München, 1956—1961.
- Rolland, E. — *Faune populaire de France*, 13 volumes, Paris 1910.
- Saint-Denis, E. de *Le vocabulaire des animaux marins en latin classique*, Pa-
ris, 1947.
- Scordia, C. *Saggio di nomenclatura popolare barese relativa all'agri-
cultura, caccia, pesca*, Bari, 1967.
- Sella — P. Sella, *Glossario latino-italiano. Stato della Chiesa —
Veneto — Abruzzi, Città del Vaticano*, 1944.
- Skok, ERHSJ — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga
jezika, I—IV*, Zagreb, 1971—1974.
- Skok *Term* — P. Skok, *Od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomor-
stvo i ribarstvo?* Split, 1933.
- Sophocles — E. A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and
Byzantine Periods* (from B. C. 146 to A. D. 1100), New
York—Leipzig, 1888.
- Strömberg, R. — *Studien zur Etymologie und Bildung der griechischen
Fischnamen*; Göteborgs Högskolas Årsskrift XLIX 1943: 2,
Göteborg, 1943.
- Taranto — »Pesci« in *Rassegna e Bollettino di Statistica del Comune
di Taranto*, XXXVI, 1967, 44—49.
- Tortonese, E. *Osteichthyes (Pesci ossei)*, 2 knjige, Fauna d'Italia X, XI
Bologna, 1970 i 1975.
- Vasiliiu — G. D. Vasiliiu, *Pestii apelor noastre*, Bucuresti, 1959.
- Vasmer, GrLw — M. Vasmer, *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroa-
tischen* (Abhandl. Pr. Akad., Nr 3), Berlin, 1944.
- Vinja, V. (1957/2) »Contributions dalmates au REW de W. Meyer-
Lübke«, in *Revue de Linguistique Romane* 21, 1957, 249—
—269.
- Vinja, V. (1959 /2/) »Nouvelles contributions au REW de W. Meyer-
Lübke« in *Studia Romanica et Anglica Zagrebiensia*, 7,
1959, 17—34.
- Vinja, V. (1960 /1/) »Notes ichtyonimiques dalmates« in *Studia Ro-
manica et Anglica Zagrebiensia*, 9—10, 1960, 149—161.
- Vinja, V. (1967 /1/) »Le grec et le dalmate« in *Zeitschrift für Balkano-
logie*, Wiesbaden, 5, 1967, 203—223.
- Vinja, V. (1972—73) »Romanica et Dalmatica dans le premier diction-
naire étymologique croate ou serbe. A l'occasion de la pu-
blication du 1er tome de l'ERHSJ de Petar Skok« in *SRAZ*,
33—36, 1972—1973, 547—571.
- Vinja, V. (1974) »Romanica et Dalmatica... Remarques en marge des
IIe et IIIe volumes de l'ERHSJ de P. Skok« in *SRAZ* 37,
1974, 149—185.
- Vinja, V. (1975) »De l'importance de la connaissance du référent dans
la recherche étymologique: les dénominations de l'Orthago-
riscus mola«, in *SRAZ* 39, 1975, 7—26.
- Wagner DES M. L. Wagner, *Dizionario etimologico sardo, I—III*, Heidel-
berg, 1960—1964.

-
- | = podudaranje na planu izraza
- | = podudaranje u organizaciji sadržaja
-
- | = podudaranje na oba plana
-

NAPOMENA

Zbog tiskarsko-tehničkih teškoća bili smo prisiljeni pojedine termine, izvorno pisane grčkim pismom, transliterirati latinicom.

Uredništvo

Résumé

Structures étymologiques des dénominations adriatiques pour les couples *rouget barbet* ~ *rouget de roche* et *maquereau* ~ *maquereau espagnol*

Les recherches étymologiques contemporaines n'opèrent plus sur des mots isolés mais prennent en considération les classes et les systèmes à l'intérieur desquels les éléments lexicaux fonctionnent. Plus on peut approcher la description exhaustive de ces systèmes et plus on peut espérer qu'on saisira l'impulsion motivante qui a amené le dénominateur à la conceptualisation du terme, c'est-à-dire au choix d'une forme linguistique qui symbolisera une substance extralinguistique. En ce qui concerne la recherche de l'étymologie ichtyonymique, l'opinion des pêcheurs et des gens du littoral peut être souvent d'une aide appréciable mais l'aide la plus importante et la plus efficace nous vient de la part des ichtyologues. Ces spécialistes, ces connaisseurs du référent, dépourvus de toute préoccupation et préjugés linguistiques, observent et décrivent les habitants de la mer avec le maximum d'objectivité et en restant toujours neutres, à la différence des pêcheurs qui sont, eux, toujours plus ou moins affectifs. Les traits saillants de l'animal marin, les particularités de sa morphologie, coloration, comportement, etc. constituent les sèmes des linguistes, les traits sémantiques à partir desquels les ichtyonymes ont pu être conceptualisés. Ceci explique la large part faite dans ces pages aux naturalistes de toutes les époques.

L'objet de cette contribution étaient les noms de *Mullus barbatus* /M. surmuletus/ et de *Scomber scomber*/ Sc. colias. Nous avons voulu décrire globalement le fonctionnement et l'origine des noms pour ces deux genres de poissons qui, à cause de leur prix (1), ou à cause de la très grande importance des captures et partant de l'importance économique (2), ne sont pas dénommés par un grand nombre de noms particuliers comme c'est le cas des poissons non recherchés et économiquement négligeables pour lesquels nous avons pu dénombrer quelquefois plus de cent noms désignant une espèce. Mais le fait que ces poissons sont presque toujours considérés »en couple« se reflète sur les procédés dénominatifs: à côté du *rouget barbet* on connaît le *rouget de roche* (en esp. *salmonete de fango* ~ *salmonete de roca*), à côté de *maquereau* il y a le *maquereau espagnol* (scr. *skuša* ~ *lokarda*, esp. *caballa* ~ *estornino*), mais en même temps plusieurs de ces noms fonctionnent comme désignations non marquées pour l'ensemble des deux espèces, de façon que ces dénominations témoignent d'un fonctionnement intéressant de noms marqués et de noms non marqués, de noms pour l'ensemble et de noms pour les membres de cet ensemble. Les traits saillants soulignés par les ichtyologues et les sèmes des linguistes constitueront le contenu (signifié) de ces marques. Au point de vue diachronique, ces ichtyonymes montrent des particularités tout aussi concluantes: les noms des Mullidés

continuent les expressions alloglottiques trouvées par les Croates sur les côtes adriatiques (v. le tableau synoptique à la p. 10), seuls les signifiants des marques étant d'origine slave; par contre, les noms des Scombridés sont plutôt rebelles à l'analyse étymologique et on peut les classer parmi les formes chronologiquement intermédiaires: elles ne sont pas assez anciennes pour qu'on puisse les ranger parmi les continuateurs des ichthyonymes grecs et romains, ni assez récentes pour que nous puissions y voir les formations croates ou déceler l'origine slave; étant donné qu'elles sont strictement limitées à la côte orientale de l'Adriatique, nous croyons pouvoir à bon droit y voir des formations dalmates.

Cette contribution représente deux chapitres du *Dictionnaire étymologique de noms de la faune marine de l'Adriatique orientale* que l'auteur est en train de rédiger et qui se base sur les enquêtes menées sur plus de cent points du littoral yougoslave pour cent vingt espèces d'animaux marins.